

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«___» _____ 2021 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
на тему:

**«Рекреаційні умови та ресурси Поділля:
сучасний стан та перспективи використання»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 414 групи Рудницька Наталія Леонідівна

Науковий керівник: к. геогр. н., доцент кафедри міжнародного туризму та
країнознавства Сайчук Віктор Степанович

Нормоконтролер: _____ Борисюк Оксана Анатоліївна
(підпис) (П.І.Б.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

Спеціальність: 242 «Туризм»

ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.

«_____» _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Рудницька Наталія Леонідівна
(прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

Тема дипломної роботи: «**Рекреаційні умови та ресурси Поділля: сучасний стан та перспективи використання**», затверджена наказом ректора № 688 /ст від «29» квітня 2021 р.

2. Термін виконання роботи: з «17» травня 2021 р. по «20» червня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу матеріалів періодичних видань, нормативно-правових актів, статистичних даних Головного управління статистики України та інформаційних ресурсів мережі Інтернет,

4. Зміст дипломної роботи:

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ

РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОДІЛЛЯ

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ
РЕКРЕАЦІЙНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ПОДІЛЛЯ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: Рис. 1.1 Види оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів, Рис. 2.2 курорт Сатанів, Рис. 3.1 Палац Комарів, Рис. 3.2 Палац Комарів, вид з висоти, Рис. 3.3 Курорт Сатанів.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	29.04 - 02.05 2021 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	03.05 - 07.05 2021 р.	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних основ розвитку рекреації. Написати перший розділ.	08.05 - 10.05 2021 р.	Виконано
4.	Проаналізувати сучасний стан розвитку рекреації на Поділлі. Написати другий розділ роботи.	11.05 - 15.05 2021 р.	Виконано
5.	Виявити основні проблеми та перспективи розвитку рекреації в Подільському туристичному регіоні. Написати третій розділ роботи та висновки	16.05 - 22.05. 2021 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	23.05 - 28.06 2021 р.	Виконано
7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	29.05 - 01.06 2021 р.	Виконано
8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	02.06 - 06.06 2021 р.	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.	14. 06. 2021 р.	

7. Дата видачі завдання: «29» квітня 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Сайчук В.С.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Рудницька Н.Л.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «**Рекреаційні умови та ресурси Поділля: сучасний стан та перспективи використання**»: 88 сторінок пояснювальної записки, 5 рисунків, 6 таблиць, 45 використане джерело.

Мета роботи: оцінити, дослідити вплив рекреаційних умов та охарактеризувати рекреаційні ресурси Поділля.

Об'єкт даного дослідження: рекреаційні ресурси

Предмет дослідження: рекреаційні ресурси Поділля, перспективи та проблеми їх використання.

Методи дослідження: метод статистичного аналізу, теоретичний аналіз джерел інформації з проблеми дослідження, метод порівняння, графічний метод.

Інформаційна база дослідження. У роботі використані наукові дослідження з рекреалогії, законодавчо-нормативні джерела, дані Державної служби статистики України, Інтернет-джерела, науково-практична література з основних проблем роботи.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані вищими навчальними закладами, отримані результати можуть бути корисними для роботи туристичних операторів України, а також при складанні стратегії розвитку туризму в Україні.

Основні поняття: РЕКРЕАЦІЯ, РЕКРЕАЦІЙНІ УМОВИ, РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ТУРИСТИЧНА СФЕРА, РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ.....	8
1.1. Поняття «рекреаційні ресурси» та «рекреаційні умови», їх характеристика та вплив на розвиток туризму в регіоні.....	8
1.2. Регіональні особливості використання рекреаційних ресурсів.....	12
1.3. Методичні аспекти дослідження регіональних особливостей використання рекреаційних ресурсів.....	19
РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОДІЛЛЯ.....	29
2.1. Рекреаційні умови та ресурси Поділля.....	29
2.2. Сучасний стан рекреаційних зон і курортів Поділля.....	36
2.3. Рекреаційно-туристичний потенціал регіону та його вплив на розвиток туристичної сфери.....	50
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ПОДІЛЛЯ.....	58
3.1. Проблеми використання рекреаційних умов та ресурсів Поділля.....	58
3.2. Перспективи використання рекреаційних ресурсів Поділля.....	60
3.3. Можливості використання рекреаційних умов та ресурсів при розробці туристичних маршрутів	69
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
Додатки.....	87

ВСТУП

Туризм і туристична індустрія- це передова галузь, яка все більше і більше розвивається, і важливою передумовою для цього є наявність сприятливих рекреаційних умов та рекреаційних ресурсів, але в Україні є багато ще недосліджених і невідомих потенційних об'єктів і дестинацій для рекреації і туризму, значний потенціал рекреаційних ресурсів має Подільський регіон, який теж не дуже досліджений.

Подільський туристичний регіон багатий унікальними рекреаційними ресурсами та має хороші перспективи, тому я обрала саме цей регіон для характеристики.

Мета- оцінити, дослідити вплив рекреаційних умов та охарактеризувати рекреаційні ресурси Поділля.

Завдання - оцінити рекреаційні ресурси Поділля, визначити проблеми і перспективи їх використання, тенденції.

Об'єкт дослідження- рекреаційні ресурси Поділля.

Предмет дослідження- регіональні особливості рекреаційних умов та ресурсів Поділля, перспективи та проблеми їх використання.

Новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дипломній роботі мною були розроблені 2 тури- один міжнародний (Вінницька область і Молдова), другий внутрішній (Вінницька-Хмельницька-Тернопільська області), проаналізовано рекреаційні умови та ресурси Поділля, їх сучасний стан та було запропоновано та викладено перспективи їх використання.

Практичне значення одержаних результатів- отримані результати можуть бути використані при дослідженні теми «Рекреаційні ресурси та умови Поділля», при дослідженні турів по Поділлю та організації їх маршрутів.

Методи дослідження: метод статистичного аналізу, теоретичний аналіз джерел інформації з проблеми дослідження, метод порівняння, графічний метод.

Структура дипломної роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ

1.1. Поняття «рекреаційні ресурси» та «рекреаційні умови», їх характеристика та вплив на розвиток туризм в регіоні

На витоках наукових досліджень курортної та рекреаційно-туристичної діяльності не існувало комплексного поняття про рекреаційні ресурси, лише використовувалися терміни «умови рекреаційної діяльності», «лікувальні фактори», «об'єкти туризму та екскурсій».

Характерною рисою цих понять було те, що вони насамперед визначали якісний бік можливостей організації відпочинку, корисності використання того чи іншого фактору. Саме розвиток рекреаційно-туристичної сфери як повноцінної галузі економіки поставив перед наукою питання про необхідність чіткого формулювання поняття рекреаційно-туристичних ресурсів. Основною відмінністю рекреаційних ресурсів від інших є їх комплексність.

Термін «рекреаційні ресурси» в науковій літературі почав використовуватися в період 1968–1971 рр., після чого екологи, економісти, географи та вчені інших спеціальностей постійно уточнювали зміст цього поняття. Так, П. В. Большаник запропонував розуміти під рекреаційними ресурсами природні, природно-технічні і соціально-економічні геосистеми та їх елементи, які при існуючих технічних і матеріальних можливостях можуть бути використані для організації рекреаційного господарства [40].

За визначенням Т. В. Ніколаєнка до рекреаційних ресурсів відносяться компоненти природного середовища і феномени соціокультурного характеру, які, завдяки певним властивостям, можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності.

Більшість авторів при визначенні поняття рекреаційні ресурси мають схожі позиції, але існують і деякі відмінності.

Так, Л.А. Багрова визначає рекреаційно-туристичні ресурси як синтез природних, природно-технічних і соціально-економічних геосистем та їх елементи, які можуть бути використані при існуючих матеріально-технічних можливостях для організації розвитку галузі [2].

Іншої думки дотримується М.І. Долішній, зазначаючи, що рекреаційні ресурси- це ресурси, які використовують з метою профілактики, терапії і медичної реабілітації хворих, оздоровлення та задоволення пізнавальних потреб населення на курортах, туристичних центрах і рекреаційно-туристичних територіях.

Бейдик О.О тлумачить рекреаційні ресурси як об'єкти і явища природного, природно-антропогенного, соціально-економічного походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), спеціалізацію та економічну ефективність.

Ще у 80-х роках М.С. Мироненко та І.Т. Твердохлебов, розкриваючи зміст рекреаційних ресурсів, не тільки виділяють компоненти природного середовища та об'єкти антропогенної діяльності, але й вказують на низку конкретних особливостей, завдяки яким вони можуть бути використані для планування та організації різних видів і форм рекреаційних занять. Ці автори вважають, що зміст категорії «рекреаційні ресурси» тотожний поняттю «туристичні ресурси», тому, що «за своїм змістом тривала рекреація збігається з таким ємним поняттям, як туризм».

Вагомий внесок у розвиток теоритичних засад рекреаційних ресурсів зробили науковці Інституту географії Академії наук СРСР, зокрема, Л.А. Багрова, Ю.А. Ведін, Й.В. Зорін, К.П. Мирошніченко, Л.І. Мухіна, Н.С. Казанська, Н.В. Козлов, В.С. Преображенський, Л.С. Філіпович, І.П. Чалая та ін., також вони вперше розробили загальну концепцію територіальної організації відпочинку як системного явища, виявили фактори, що його формують, оцінили перспективи використання рекреаційних ресурсів ще в СРСР.

Дослідженням рекреаційних ресурсів присвячені праці А.Й. Амоші, О.О. Бейдика, Л.С. Гринів, Т.Н. Дементьєвої, М.І. Долішнього, А.Н. Ігнатенка, П.В. Жука, М.П. Крачила, В.К. Євдокименка, В.С. Кравціва, С.П. Кузика, В.К. Мамутова, В.І. Мацоли та багато інших [41].

Будь-яка територія, регіон, країна мають ті чи інші умови для життя і господарювання людей, ті чи інші ресурси для життєдіяльності суспільства.

Природні умови розглядаються як кількісні та якісні характеристики природного довкілля. При його системному аналізі можна говорити про сприятливі або несприятливі для того чи іншого виду господарської діяльності природні властивості території, які розглядаються в цілому. Покомпонентний аналіз природних умов дає змогу виявити сприятливі або несприятливі умови рельєфу, геологічної будови (висока сейсмічність), клімату, внутрішніх вод, морів, рослинного і тваринного світу, ґрунтового покриву. Географічність природних умов виявляється в їх просторово-територіальному поширенні та поєднанні. В основі цього поєднання і поширення знаходиться фізико-географічне поняття "ландшафт".

Рекреаційну географію цікавлять не лише кількісні та якісні характеристики ландшафту (особливості рельєфу, температурний режим і характер зволоження, кількість сонячних днів або товщина снігового покриву взимку і температура морської води влітку), а й природні чи антропогенні процеси. Вони теж можуть суттєво впливати на розвиток рекреації і туризму. Наприклад, частота стихійних явищ, рівень забрудненості повітря чи вод промисловими викидами; поширення небезпечних хвороб, отруйних комах, рівень забезпечення чистою питною водою тощо.

Вимоги до якості довкілля, стану природних умов в рекреації набагато вищі, ніж в усіх інших сферах господарської діяльності. Якщо в цілому кількісною характеристикою природних умов для життя людей є рівень гранично допустимих концентрацій певних шкідливих елементів у довкіллі, в рекреації ця норма реально набагато нижча.

Кожна територія має також певні суспільно-географічні умови: культурно-історичні, демографічні, соціальні й економічні. Вони теж можуть бути як сприятливими, так і навпаки.

До культурно-історичних належать культурно-історична спадщина і рівень освоєності території. Наявність історико-культурних пам'яток за відсутності відповідної інфраструктури різко обмежує розвиток рекреації і туризму. Яскравим прикладом може бути Україна [9].

Демографічні умови території в демографічній ситуації, яка на ній склалася. Велика кількість (густота) населення за одних умов сприятлива для розвитку рекреаційного господарства, за інших- лімітує його. Депопуляція, старіння населення, диспропорції в статевому складі, масова еміграція тощо можуть несприятливо відобразитися на привабливості території для рекреантів.

Соціальні умови території визначають співвідношення між багатими, середніми і бідними класами, рівнем злочинності, часткою економічно активного населення, кількістю безробітних. Велике значення також мають рівень урбанізації, релігійний склад населення, освіченість, захворюваність на СНІД, алкоголізм, наркоманія. До соціальних умов належить і етнічний склад населення. Важливе значення має рівень національної свідомості, патріотизму й електоральної активності громадян.

До економічних умов території належать рівень і динаміка її господарського розвитку. Стосовно рівня тут загальноприйнятим у світі є показник виробництва валового національного продукту на одну особу. Іншими показниками економічних умов є насиченість території засобами виробництва у вартісному вираженні, інвестиційна привабливість, структура господарства тощо.

Ресурси є матеріальними і нематеріальними засобами, константами, цінностями, певними запасами, які в разі потреби можна використати для вирішення деяких проблем. Так само, як і умови території, ресурси

поділяються на природні та історико-культурні, демографічні, соціальні й економічні.

У рекреаційній географії їх оцінка завжди здійснюється крізь призму географічного положення території. Саме воно реально і визначає, разом з історією розвитку території, наявність або відсутність тих чи інших ресурсів. Географічне положення є універсальним ресурсом, значення якого з часом лише зростає. Воно має багато складових. Наприклад, фізико-географічна складова характеризується тим, що природне середовище відіграє суттєву роль у житті суспільства, ефективності функціонування тієї чи іншої країни або регіону. Навіть найпотужніші держави, з їх, здавалося б, безмежними можливостями, відступають перед стихійними силами природи у вигляді цунамі, землетрусів, повеней, ураганів, торнадо тощо [5, с. 25-35].

Наявність і якість земельних, рекреаційних чи інших природних ресурсів, безпосередній вихід до незамерзаючих морів, клімат і рельєф місцевості, наявність повноводних рік і безліч інших чинників фізико-географічної складової географічного положення були, є і будуть важливими чинниками розвитку держав і окремих регіонів.

Роль економіко-географічної складової в оцінюванні географічного положення як ресурсу розвитку нині весь час зростає. Все більша кількість країн відчуває потребу в ресурсах власного розвитку, які вони не здатні забезпечити зі своєї території. І це не лише корисні копалини і продовольство, а й трудові ресурси. Тому відкритий доступ до регіонів, які володіють надлишками ресурсів соціально-економічного розвитку, в наш час є вирішальним чинником оцінки ресурсного забезпечення країн і регіонів [3].

1.2. Регіональні особливості використання рекреаційних ресурсів

Рекреаційна діяльність дуже складна і багатогранна, із розвитком суспільства вона постійно розширюється та набуває нових форм, формуючи міжгалузевий комплекс.

Під рекреаційним комплексом розуміють «сукупність галузей і видів економічної діяльності, які забезпечують рекреаційними послугами населення країни, регіону, міста та створюють необхідні передумови для нормального функціонування рекреаційно-туристичного господарства» [4, с. 3-5]. Він є формою територіальної організації рекреаційної діяльності, яка означає, за визначенням О.І. Шаблія, взаєморозташування (взаєморозміщення) об'єктів у двовимірному просторі, наявність просторових зв'язків між розташованими у межах земної поверхні об'єктами, існування територіальних утворень (формувань, поєднань, систем, структур) [7, с. 10-16]. Розвиток такого комплексу складається на певній території і у тісному зв'язку з іншими складовими територіального соціально-економічного комплексу, що являє собою «виокремлену на основі суспільно-географічних зв'язків територіальну і комплексно пропорційну структуру матеріально-речовинних і духовних компонентів діяльності людини» [22, с. 20].

В українській науці існує багато підходів до визначення структури рекреаційного комплексу (В.І. Стафійчук, В.К.Євдокименко, В.І. Павлов, І.В. Смаль, М.В. Крачило, Н.Ю. Недашківська, О.О. Любіцева та ін.). Але майже всі вони базуються на концентрації територіальних рекреаційних систем (В.С. Преображенський, 1975р.), за якою рекреаційне господарство являє собою багатоконпонентну природно-господарську систему, яка включає такі складові системи і компоненти, як рекреаційні ресурси, рекреаційна інфраструктура, обслуговуючий персонал, рекреанти, рекреаційне обслуговування. О.Г.Топчієв додає ще до цієї схеми підсистеми менеджменту та маркетингу, при цьому менеджмент має ширший зміст, ніж «управління» і охоплює як наявні управлінські функції, так і потенційні [38, с. 3-9].

О.О. Любіцева вважає, що у рекреаційному комплексі можна виділити чотири структури [23, с. 44], зокрема, інституційно-організаційну, функціонально-господарську, територіально-господарську та організаційно-управлінську.

Кожна із цих структур являє собою відповідну підсистему, що має внутрішню структуру і відповідні компоненти. Інституційно-організаційна підсистема включає такі структурні елементи: правовий, фінансово-економічний та кадровий. Ця підсистема координує державну політику в сфері розвитку туристсько-рекреаційного комплексу і сприяє розширенню внутрішнього туризму та участі будь-якого регіону в світовому туристичному процесі. Вона здійснює нормативноправове регулювання туристської діяльності. Компонентами цієї структури є державні інститути права, валютної, податкової політики та страхування, консульська і митна служби, системи підготовки кадрів та наукових досліджень в галузі туризму. Якраз регіональний туристський ринок формується на основі правового та економічного поля держави і відображає дієвість державної туристичної політики, яка повинна стимулювати потреби населення в послугах туризму і рекреації шляхом створення правових основ та нормативної бази.

Державна туристична політика, на думку Любіцевої О.О, є комплексом заходів правового, економічного і організаційного порядку, підкріплена відповідними управлінськими інститутами, діяльність яких пронизує всі управлінські рівні і спрямована на узгодження державних, бізнесових і місцевих інтересів на ринках туристичних послуг різного порядку.

Економічна ефективність цієї політики відображається в характері туристського процесу і позначається місцем, яке займає в ньому певний регіональний ринок, та прибутковістю індустрії туризму. Результативністю є прямий та опосередкований внесок її у регіональний чи національний бюджет. У великій мірі це залежить від функціонування компонентів інституційно-організаційної підсистеми. Між цими компонентами здійснюються різноманітні зв'язки організаційного характеру, які регулюють і підсилюють діяльність державних інститутів щодо розвитку і територіальної організації туризму та рекреації у сприятливих для них регіонах. Функціонально-господарська підсистема формується на основі поєднання різних рекреаційних галузей.

Під галуззю рекреації розуміють сукупність підприємств, подібних за призначенням, технологією обслуговування, професійним складом кадрів та умовами їх діяльності, особливостями розміщення та функціонування на ринку рекреаційних послуг.

Основне завдання підприємств рекреаційного комплексу полягає в організації комфортного і якісного забезпечення мотиваційних вимог рекреанта. Функцією підприємств туристської галузі є створення, реалізація та організація споживання рекреаційних послуг. Ця підсистема включає заклади відпочинку та оздоровлення, громадське харчування, розміщення підприємств з надання додаткових послуг, види транспорту, туристичні та оздоровчі організації. Наступним компонентом функціонально-господарської системи є громадське харчування.

Основними підприємствами організації харчування туристів є повносервісні ресторани, спеціалізовані ресторани, ресторани швидкого обслуговування, ресторани, що спеціалізуються на обідах, ресторани для особливих подій, повсякденні, національні. Крім цих ресторанів в обслуговуванні туристів функціонують сімейні ресторани та тематичні. Крім цього, в регіональних туристсько-рекреаційних комплексах функціонує велика кількість буфетів, барів, їдалень та інших установ громадського харчування.

До складу функціонально-господарської підсистеми входить також транспорт. Найбільш широко використовуються в організації рекреації: авіаційний, автомобільний, залізничний та водний види транспорту. Транспортні послуги можна умовно поділити на послуги з переміщення рекреантів від місця проживання до місця проведення відпочинку чи оздоровлення, а також з організації власне транспортних подорожей (круїзи, автотуризм та ін.). При виборі транспортного засобу споживач орієнтується на об'єктивні та суб'єктивні чинники (швидкість, ціна, комфорт). Підприємства, мета функціонування яких полягає в активізації рекреантів, а сукупність діяльності – в утворенні рекреаційної послуги, є, власне, рекреаційними

підприємствами. За обсягами, характером діяльності та організацією туристичного процесу вони поділяються на туроператорів і турагенції. Це є заклади, що надають послуги оздоровлення і відпочинку (курорти, санаторії, будинки відпочинку, профілакторії та ін.).

Туроператором є потужне туристичне підприємство, метою функціонування якого є розробка власного турпродукту та його реалізація на внутрішньому і міжнародному ринках.

Турагенції є невеликими, переважно спеціалізованими підприємствами, яким властиве сезонне коливання попиту. Ці підприємства формують екскурсійні послуги, що є невід'ємною складовою туру.

Вони можуть входити до складу комплексного турпродукту, або становити додаткові послуги, при цьому є обов'язковим елементом у забезпеченні туристичної мотивації. Екскурсійні послуги можуть розглядатися як і елемент програми дозвілля. Послуги дозвілля можна поділити на три групи: культурно-просвітницькі, рекреаційні, розважальні (театри, цирки, концерти, парки різного типу, гральний бізнес та ін.). Сукупність цих підприємств і зв'язки між ними забезпечують функціонування рекреаційного комплексу у вигляді рекреаційних циклів.

Під ними ми розуміємо взаємозв'язки між підприємствами функціонально-господарської підсистеми, які здійснюють організацію, транспортування та забезпечення туристів готельними послугами, громадським харчуванням, транспортом, дозвіллям, відпочинком та оздоровленням людей. Крім цих зв'язків формуються загальногосподарські зв'язки, що пов'язують основні рекреаційні підприємства з підприємствами господарського комплексу регіону, що обслуговують чи доповнюють туристичний комплекс. Туристсько-рекреаційні цикли є основними елементами компонентно-функціональної структури і включають основні туристські підприємства, які в умовах ринкових відносин реалізують туристсько-рекреаційний продукт. Крім цих підприємств, у функціональному відношенні є ще обслуговуючі, які забезпечують діяльність основних

підприємств (постачання електроенергії, газу, води). До складу циклу вводяться також додаткові (пральні, лазні, сауни та ін.). Важливе значення в циклі відіграють паралельні підприємства, які функціонують незалежно від основних підприємств, але забезпечують здійснення туристсько-рекреаційного туру. До них відносяться транспортні, кадрові установи і організації, що до певної міри здійснюють туристський процес.

До компонентно-функціональної структури слід включати також супутні підприємства, що виробляють товари для туристів. До них можна віднести виробництво сувенірів, туристського обладнання та ін. Різні типи взаємозв'язків між усіма цими підприємствами забезпечують внутрішнє функціонування рекреаційного комплексу і здійснюють внутрішньо комплексний поділ праці. Участь комплексу в територіальному поділі праці беруть основні підприємства, вони і складають стержень циклу. У регіональному туристсько-рекреаційному комплексі переважна більшість підприємств локалізується в межах території, яка відзначається сприятливими для туризму та рекреації ресурсами.

На відміну від виробничих циклів, в яких деякі типи підприємств можуть виходити за територіальну спільність комплексу, підприємства туристського плану локалізуються переважно в одному місці. Таким чином, можна визначити характерні особливості компонентно-функціональної структури туристсько-рекреаційного комплексу. Для неї, виходячи із ринкової концепції, властиві такі особливості:

- Зростання або спад попиту на туристичний продукт в залежності від його просування на ринок виробниками, що є суб'єктами ринку;
- Реалізація, пов'язана з визначенням споживачів ринку і пропозиції турпродукту, а також здійснення комплексу організаційних заходів;
- Всі елементи компонентно-функціональної структури являють собою комплекс локалізованих підприємств;
- Всі підприємства туристсько-рекреаційного комплексу локалізуються на невеликій території із сприятливими умовами для туризму і рекреації.

У суспільно-географічних дослідженнях важливе місце займає функціонально-територіальна структура. Туристично-рекреаційний комплекс ув'язує зосередження рекреаційних підприємств безпосередньо з природними соціально-економічними, історичними та екологічними умовами та ресурсами території. Найважливішу роль у формуванні функціонально-територіальної структури відіграють населені пункти, що є центрами рекреаційної діяльності.

Під функціонально-територіальною структурою розуміється форми територіального зосередження підприємств туристсько-рекреаційної індустрії, що склалися в результаті локалізації відповідних природних та соціально-економічних умов та ресурсів, здатних виконувати рекреаційні функції. Зокрема, Любіцева О.О. виділяє для туризму елементи територіальної структури споживача і елементи територіальної структури виробника (пункт, центр, вузол), а для надання курортних послуг, – курорт, курортна місцевість, курортний район, курортна зона. Такої ж думки дотримується Стафійчук В.І. На основі поєднання функціонально-галузевого та функціонально-територіального підходів, він виділив такі таксономічні ранги рекреаційних територій: рекреаційний пункт, рекреаційний центр, рекреаційний підрайон, рекреаційний район, рекреаційний регіон.

Дещо іншим є підхід до виділення структури рекреаційного комплексу О.Г. Топчієва (2009), він виділяє такі підкомплекси: курортно-оздоровчий, пізнавально-діловий, спортивний, екологічний, релігійний, розважальний (на основі поєднання видів рекреаційної діяльності населення і господарств). А поєднання окремих видів рекреаційного обслуговування і супутніх послуг дозволило йому виділити рекреаційні цикли: історико-етнографічний туризм, історико-культурний туризм, науковий туризм, діловий туризм, торговий туризм, ландшафтно-екологічний туризм, релігійний туризм, гостьовий туризм, розважальний туризм. Ця класифікація потребує доповнення, бо цикли охоплюють тільки туристичну діяльність, до них варто додати курортно-оздоровлювальну та курортно-відпочинкову рекреацію. Виділення у складі рекреаційних підкомплексів т.з. рекреаційних кластерів (видів

рекреаційної діяльності) дозволяє структурувати рекреаційний комплекс у вертикальному напрямі (ієрархічна структура).

1.3. Методичні аспекти дослідження регіональних особливостей використання рекреаційних ресурсів

Головним є об'єктивне оцінювання наявних ресурсів, необхідних для розвитку сфери туризму, а на основі результатів оцінки слід сформулювати стратегію туристично-рекреаційного освоєння території, розвитку окремих видів туризму та рекреації. А отже, методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів сьогодні є надзвичайно актуальними питаннями, що потребують дослідження.

Туристично-рекреаційна сфера має яскраво виражену ресурсну орієнтацію. Ресурси визначають її територіальну організацію, напрями спеціалізації, формують туристичні потоки, рівень ефективності роботи туристичних і рекреаційних закладів.

Проблема забезпечення рекреаційних потреб досить давно розглядається як проблема освоєння та раціонального використання цих ресурсів. Останніми роками в роботах багатьох авторів став фігурувати термін «туристсько-рекреаційні ресурси». Значна частина науковців вважає, що туризм є складовою рекреації, а туристські ресурси є частиною рекреаційних ресурсів, інші вважають, що навпаки. Проте, як зазначалось вище, вони доповнюють одне одного, визначаючи особливості формування туристично-рекреаційного комплексу певного регіону [24].

Розгляд теоретико-методологічних розробок в частині туристично-рекреаційної класифікації територій доводить, що більшість дослідників вивчає потенціал галузі на основі ресурсного підходу.

Деякі вчені вбачають потенціал туристичної галузі у загальній структурі економічного потенціалу регіону; інші вважають економічний потенціал складовою потенціалу туристичної і рекреаційної сфери. Ю. Гуменюк

використовує системно-структурний підхід і аналізує компонентну структуру природно-ресурсного потенціалу.

В. Мацола, досліджуючи туристично-рекреаційний комплекс регіону, оцінює його як у натуральних, так і у вартісних показниках. Натуральними показниками при цьому виступають запаси ресурсів і виражена через них потенційна спроможність задоволення рекреаційного попиту населення території, а показниками рекреаційно-туристичного потенціалу територій автор визначає їхню рекреаційну місткість, характеристики наявних і перспективних центрів відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування [32]. В. Безносок, О. Бейдик, Е. Щепанський, В. Шмагіна основою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів вважають наявність відповідних природних та матеріальних ресурсів. Методика компонентної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій, розроблена Л. Черчик, визначає сукупну можливість природних рекреаційних ресурсів задовольняти рекреаційні потреби людей з урахуванням запасів та норм їх використання [14, 6, с. 51-58]. За М. Нудельманом, природний рекреаційний потенціал характеризується максимальною сукупною продуктивною здатністю природних рекреаційних ресурсів і визначається продуктивністю і споживчими властивостями рекреаційних ресурсів території або регіону. За автором, оцінку природно-ресурсного потенціалу слід здійснювати на основі розрахунку продуктивності рекреаційних ресурсів та економічного ефекту від його використання [1, с. 67-70].

Для здійснення класифікації курортно-рекреаційних територій з урахуванням їх природно-ресурсного і соціально-економічного потенціалу на увагу заслуговує комплексний підхід В. Руденка до оцінювання природно-ресурсного потенціалу регіонів України, його диференціації та економічної ефективності [25].

Ю. Шабардіна, досліджуючи рекреаційний потенціал, пропонує здійснювати його діагностику через призму двох складових, а саме оцінку рекреаційної активності, зокрема через показники активності щодо

задоволення рекреаційних потреб в оздоровленні й відпочинку, в послугах закладів культури, в туристичних послугах; оцінку рекреаційного потенціалу через показники історико-культурної спадщини, природно-рекреаційних, інфраструктурних, інноваційно-інвестиційних ресурсів, стану довкілля. При цьому не виділяються фінансові ресурси як джерело функціонування рекреаційного потенціалу (див. таблицю 1.1.).

Досить цікавим та принципово новим є науковий підхід І. Бережної, згідно з яким потенціал оцінюється як з позиції споживача рекреаційних ресурсів, так і з позиції виробника рекреаційних послуг за максимального врахування інтересів усіх зацікавлених сторін.

Л. Черчик, Н. Коленда, досліджуючи стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону, пропонують для його оцінки використовувати п'ять груп показників, які характеризують природно-рекреаційну, фінансову, інфраструктурну, трудову та екологічну компоненти. На основі отриманих результатів автори пропонують здійснювати прогнозування потенціалу за допомогою графоаналітичної моделі, зокрема «шестикутника». Загалом вказаний підхід може бути використаний і в межах оцінки РПР, проте вважаємо за необхідне доповнити його показниками діяльності основних суб'єктів рекреаційного бізнесу, а також активності органів влади, що в сучасних умовах є, безперечно, важливим фактором, який забезпечує розвиток РПР.

І. Зелінський пропонує для оцінки рекреаційного потенціалу методичний підхід, який зводиться до проведення оцінки на 4-х етапах. На першому етапі здійснюється оцінка об'єктів природного потенціалу регіону, які можуть бути використані з рекреаційною метою. На другому етапі – оцінка рівня використання природного потенціалу регіону з рекреаційною метою, на третьому – оцінка стану та використання рекреаційно-оздоровчих закладів та відповідної інфраструктури на території регіону. Четвертий етап, протягом якого проводиться оцінка ефективності рекреаційно-оздоровчого забезпечення в регіоні, є завершальним.

В. Мацала у своїх дослідженнях потенціалу рекреаційно-туристичного комплексу регіону оцінює його як у натуральних, так і у вартісних показниках. Причому натуральними показниками, на його думку, є «запаси ресурсів і виражена через них продуктивна спроможність кількісного рекреаційного попиту населення в області». Економічна оцінка цього виду потенціалу проводиться з огляду на наявні та перспективні центри відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування з урахуванням ціни рекреаційно-туристичних послуг.

З. Герасимчук та М. Глядіна для оцінки рівня розвитку рекреаційної сфери в регіоні пропонують оцінювати динаміку розвитку рекреаційної сфери за такими напрямками, як ресурсна забезпеченість та інтенсивність розвитку рекреаційної сфери. Такий підхід є досить конструктивним, проте, на наш погляд, не враховує активності діяльності ключових груп стейкхолдерів, які визначають розвиток РПР.

Таким чином, на основі опрацьованих джерел можна зробити висновок, що основною проблемою у комплексному оцінюванні рекреаційно-туристичних ресурсів є їх розмежування під час оцінювання.

Таблиця 1.1

Методи оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів

Назва моделі	Формула	Позначення
Гравітаційні моделі	$E_{ij} = K \frac{M_1 M_2}{D_{ij}^2}$	M_j та M_i – туристичні «маси» регіонів, між якими відбувається обмін; D – «відстань» між ними, виражена в одиницях геодезичної відстані, часовому або вартісному еквіваленті; k – коефіцієнт пропорційності
Ступінь відмінності цін	$\beta = \frac{p_i}{p_j}$	p_i та p_j – ціна на аналогічні за класністю послуги розміщення на території і-го та j-го регіону

Туристична «маса» М-регіону за період t	$M_{ij} = r_{tg} w_{ij} g_{t-1} ta_{ij}$	<p>r – коефіцієнт територіальної концентрації туристсько-рекреаційних ресурсів; w – частка номерного фонду підприємств розміщення, санаторно-курортних і оздоровчих закладів, придатних для прийому представників цільових сегментів і-го регіону в загальній кількості місць на території регіону; g – частка коштів національного та регіонального бюджетів на залучення туристів, що була витрачена в період (t-1) на просування j-го регіону в і-му; ta – частка туристичних підприємств, що займаються організацією обслуговування туристів на території регіону в загальній кількості туристичних підприємств</p>
Загальна туристична рухомість населення і-го регіону	$m_{it} = z_{it} \gamma ta_{it}$	<p>z_{it} – частка туристів і-го регіону (країни, які протягом періоду t здійснили подорож за його межі в загальній чисельності населення регіону (країни)); ta_{it} – частка туристичних підприємств, що продають тури до j-го регіону на території і-го, в загальній кількості туристичних підприємств</p>
Квазігравітаційна модель міжрегіональних туристичних зв'язків між і-м і j-м регіонами	$E_{ijt} = \frac{r_t^{\sigma_{it}} w_t^{\beta_{it}} g_{it-1}^{a_1} ta_t^{a_2} ta_{it}^{a_3} m_{it}^{\gamma_{it}} V_{it}^{a_4} S_j^{a_5}}{D_i^{\alpha_{it}}}$	<p>Оскільки туристичні потоки між двома регіонами неоднозначні, до формули гравітаційної моделі були введені поправочні коефіцієнти $a_1, a_2, a_3, a_4, a_5,$</p>

		що дають змогу досягти асиметричності моделі, відобразити відповідність між змінними й обмежити поведінку всієї моделі.
Оцінка сумарної міжрегіональної взаємодії регіону з усіма регіонами-постачальниками туристів	$E_t = ta_t^{a_2} \sum_{n=1}^n r_t^{\sigma_{it}} w_t^{\beta_{it}} g_{it-1}^{a_1} ta_{it}^{a_3} m_{it}^{\gamma_{it}} V_{it}^{a_4} S_{it}^{a_5} D_i^{\alpha_{it}}$	

У географії рекреації і туризму існують декілька підходів до оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів території (див. рис. 1.1).

Власне, саме транспортна доступність є найважливішим критерієм оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території.

Матеріально-технічна база складається з багатьох елементів. Це житловий сектор (готелі, мотелі, табори для автотуристів), сектор громадського харчування (кафе, ресторани, закусочні), транспортний сектор організації подорожей (агентства, організатори екскурсій), сектор розваг, інформаційний сектор (інформаційна туристична мережа), додаткові послуги та сервісна система.

Всі перелічені компоненти тісно пов'язані між собою, і відсутність хоча б одного з них робить неможливим розвиток туризму в регіоні в цілому.

Різноманітність туристсько-рекреаційних ресурсів потребує їх виділення в окремі групи. Вирішують питання в географічній науці за рахунок проведення класифікації. Єдиної загальновизнаної класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів досі не існує.

ВИДИ ОЦІНКИ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Рис. 1.1 Види оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів

Джерело: [13, 21]

Більшість класифікацій, представлених різними авторами в різні часи, можна поділити на два основні різновиди залежно від того, під яким кутом зору розглядаються в них туристсько-рекреаційні ресурси:

- 1) Класифікації, в основу яких покладені уявлення про походження туристсько-рекреаційних ресурсів;
- 2) Класифікації, в яких туристсько-рекреаційні ресурси поділяються за особливостями їх використання залежно від певних видів рекреаційної діяльності.

Методи географічних досліджень, що базуються на статистико-математичному апараті, відносять до групи кількісних. До таких належить і *метод балів* (бального оцінювання), що характеризується відносною простотою та передбачає цифрову оцінку кількісних і якісних географічних

об'єктів і процесів в умовних одиницях (подібно до оцінки поведінки й успішності учнів, результатів спортивних змагань тощо).

Метод бального оцінювання застосовується в усіх галузях географії. *Форма вираження* бальних оцінок може бути словесною (незадовільно, задовільно, добре, відмінно і подібно до цього) або цифровою (1,2,3,4...). Найчастіше застосовують останню, оскільки вона коротша й дозволяє здійснювати різноманітні математико-статистичні операції над цифрами (балами).

Для визначення *можливостей території* в розвитку рекреації необхідно провести оцінку рекреаційного потенціалу цієї території. Як правило оцінка рекреаційних ресурсів завжди здійснюється за кількома блокам параметрів. Ці параметри різні для основних видів рекреаційної діяльності [13, 21, с. 28-30].

Така оцінка проводиться на основі врахування фізико-географічних умов території, кліматичних факторів і рекреаційних можливостей ландшафтів. Оцінка проводиться на основі вивчення освоєності території і в залежності від потреб населення в рекреаційних заняттях. При цьому повинно бути враховано спеціалізація рекреаційної території [44].

На перших етапах проведення дослідження необхідно вивчити фактичний стан рекреаційного потенціалу території. Необхідно оцінити показники природних рекреаційних ресурсів, що мають важливе значення для розвитку рекреації. В подальшому потрібно оцінити матеріально-технічні ресурси рекреації. У висновку досліджень повинні бути показані максимальні потенційні можливості цих ресурсів території без нанесення шкоди для неї.

Для освоєних рекреаційних територій виконується порівняльний аналіз рівня використовуваного рекреаційного потенціалу з фактичної ресурсної бази. Вона може бути рівною необхідного потенціалу, більше або менше необхідного потенціалу.

Комплексний аналіз туристично-рекреаційних ресурсів дозволяє виділити території, що характеризуються сприятливими ландшафтно-екологічними умовами для розвитку природного туризму і відпочинку.

В "рекреаційних" і "туристських" ресурсах головна роль відводиться природно-кліматичним чинникам. Комплекс (туристський, рекреаційний) формується за умови наявності природних ресурсів, з урахуванням ландшафтно-екологічних характеристик [26, с. 32-33].

Залежно від рівня рекреаційної спеціалізації виділяють три основних типи рекреаційного землекористування:

- 1) Території з високим ступенем інтенсивності рекреації, тут інші землекористувачі відсутні або займають другорядне значення (парки, пляжі, інші зони масового відпочинку);
- 2) Території із середнім ступенем інтенсивності рекреації, які виконують одночасно деякі екологічні і виробничі функції (придатні зелені насадження лісу і ін.);
- 3) Території з незначним розвитком рекреації

Висновки до Розділу 1

Отже, проаналізувавши різні визначення рекреаційних ресурсів, на мою думку, рекреаційні ресурси- це об'єкти та явища природного, природно-антропогенного та антропогенного характеру, що завдяки таким властивостям, як унікальність, історична та художня цінність, естетична привабливість та оздоровчо-лікувальна дія можуть бути використані для організації різних видів рекреаційної діяльності.

Тоді як рекреаційні умови-ті умови, в яких знаходяться рекреаційні ресурси- вони можуть бути або сприятливими і сприяти процвітанню розвитку рекреації і широкого експлуатуванню рекреаційних ресурсів, або навпаки-відлякувати рекреантів- незручна туристична інфраструктура, важкодоступність, інші причини, **тобто** сукупність компонентів і

властивостей природного середовища, які впливають на ведення рекреаційної діяльності.

Регіональні особливості використання рекреаційних ресурсів полягають у складності, при тому комфортабельності і зручності рекреаційного комплексу в регіоні, розвитку зручної інфраструктури в ньому.

Також регіональні особливості використання рекреаційних ресурсів полягають у різнопрофільності і спеціалізації кожного регіону, який має свої рекреаційні ресурси спрямовані на певну категорію рекреантів.

РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОДІЛЛЯ

2.1. Рекреаційні умови та ресурси Поділля

Подільський туристичний регіон, який складається з Вінницької, Тернопільської та Хмельницької області, має зручне економіко-географічне положення, що сприятливо впливає на туризм (див. рис. 2.1.).

Його близькість до кордону України з Білоруссю, Молдовою, Румунією, Польщею, Угорщиною Словаччиною сприяє розвитку міжнародного туристичного обміну.

Подільський регіон характеризується помірно-континентальним кліматом з великим впливом циклонів в усі пори року і з найбільшою кількістю опадів у травні-липні [27].

Середньорічні температури 7,0-8,9°C у північній і південно-східній частинах. Температура влітку може підвищуватися до 38°C, а взимку-знижуватися до -34°C.

На території регіону знаходиться велика кількість річок, загальна довжина яких складає 11,2% від загального показника в Україні.

Цікаві для організації рекреації та туризму природні ділянки річок Дністер, Південний Буг, Смотрич, Случ [39].

Щодо озер, то їх на Поділлі мало, а ставків- 5893 од, це близько 1/5 усієї їх кількості в країні, площа водної поверхні- 40,4 тис. га. Рекреаційний потенціал захований і у водосховищах із площею водної поверхні 98,0 км². Найбільші водосховища регіону- Дністровське та Заложцівське.

Рис. 2.1. Карта Подільського туристичного регіону

В межах Поділля є 12 освоєних та розвіданих родовищ мінеральних вод, серед яких найбільші експлуатаційні запаси зосереджені у Вінницькій та Хмельницькій областях.

В Тернопільській області є п'ять родовищ із високим потенціалом мінеральних вод, за яким Тернопільська область займає третє місце в Україні, і має великі перспективи щодо розвитку санаторно-курортної галузі.

Серед них найбільш цінними гідромінеральними ресурсами регіону криються у Новохмельницькому та Хмельницькому родовищах радонових вод у Вінницькій області, де функціонує бальнеологічний курорт «Хмельник»

На території Вінницької області розробляються родовища підземних мінеральних вод, серед яких Острівне, Тяжилівське, Черепашинське, Регіна, Немирівське, Новохмельницьке, Хмельницьке.

Серед річок, найбільші і цінніші рекреаційні ресурси зосереджені в центральних та південних районах Вінничини, головними серед яких є Південний Буг та Дністер з притоками, де на р. Південний Буг майже у незміненому вигляді збереглися пороги, тому тут популярний рафтинг. Побужські пороги відомі навіть далеко за межами області., деякі брили граніту підіймаються на висоту 1, 5 м.

Площа ставків і водосховищ у Вінницькій області складає близько 32 тис. га. В області знаходиться 63 водосховища, найбільше Ладижинське (20, 8 км.).

Значними за розмірами водосховищами є також Пиківське в Калиновському районі та Дмитренківське в Гайсинському районі. Більшість ставків на Вінничині побудовані на малих річках та струмках, внаслідок чого їх водний стік зарегульований на 30-60 %.

Насиченість ставками одна з найвищих в Україні, чому сприяє хвилястий рельєф. Відкриті водойми Вінницької області мають всі умови для розвитку рекреаційної діяльності, зокрема для організації таких видів відпочинку, як катання на човнах, катамаранах, купання, мандрівки, сонячні та повітряні ванни.

Територія і об'єкти природно-заповідного фонду Вінничини займають 23878,67 га, що складає лише 0,78 % від площі області.

У компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Вінничини природні рекреаційні ресурси складають 5,1 %.

Запаси мінеральних вод Поділля складають близько 7127куб. м на добу, це 11% до загальних запасів мінеральних вод України.

В регіоні існує 30 родовищ торф'яних грязей, але практично використовується два- «Войтовецьке» (Вінницька область) та «Конопківське» (Тернопільська область).

Значні ландшафтні рекреаційні ресурси є на Поділлі- 765,9 тис. га, що складає 9,9% від загальної кількості по Україні. Площа лісів регіону– 866,6 тис. га, (9,2% від площі усіх лісів країни), лісистість території– 12,05%. Ліси

рекреаційного призначення займають 100,8 тис. га, що складає 4,5% площі рекреаційних лісів України та 12,5% лісів регіону.

Мисливські угіддя регіону становлять 4683,4 тис. га (10,1% мисливських угідь країни), в тому числі: у Вінницькій області– 2135,1 тис. га, Тернопільській– 972,9, Хмельницькій– 1575,4 тис. га. Мисливська фауна досить різноманітна: понад 50 видів птахів та 20 видів ссавців.

Найважливішими із складових рекреаційних ресурсів Поділля є об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), в межах регіону їх зареєстровано 1439 од. В регіоні заповідано 8,4% території, в тому числі у Вінницькій– 2,6%, Тернопільській– 8,7% і Хмельницькій– 15,5% (площа ПЗФ в області є найбільшою в країні).

Найбільш туристично привабливими об'єктами ПЗФ є національний природний парк «Подільські Товтри», «Кременецькі гори» та Центрально-Подільський, а також регіональні ландшафтні парки – Зарваницький, Загребелля, Дністровський каньйон, природний заповідник «Медобори» [18, 20].

На території Поділля культурно-історичні пам'ятки розміщені нерівномірно: найбільше- в західній частині, трохи менше – в центрі, ще менше на сході.

Під охороною держави в регіоні знаходиться 46 пам'яток археології, історії та монументального мистецтва, 2000 пам'яток архітектури та сім історико-культурних заповідників. Найбільше (39,9%) історико-культурних пам'яток Поділля зосереджено на території Тернопільської області.

У Вінницькій області на державному обліку перебуває 4307 пам'яток культурної спадщини: 1739 - археології; 1893 - історії; 526 - містобудування та архітектури; 101- монументального мистецтва; 47- садово-паркового мистецтва; 1- ландшафтна.

Головними туристичними об'єктами Вінниччини за кількістю відвідань туристами є: фонтан ROSHEN; Національний музей-садиба М.І. Пирогова; Вінницький обласний краєзнавчий музей; Історико-меморіальний комплекс

пам'яті жертв фашизму (або ставка Гітлера «Вервольф»), Палац Потоцьких у м. Тульчин; Державний історико-культурний заповідник «Буша»; Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир та Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир [8, 30].

У Хмельницькій області більша частина історико-культурної спадщини зосереджена в м. Кам'янець-Подільському- історичній столиці Поділля. Місто-музей Кам'янець-Подільський, що включає понад 100 пам'яток, виникло на рубежі XI-XII ст.

Найцікавішими екскурсійними об'єктами Кам'янець-Подільського є міські укріплення, які включають старий і новий замки, замковий міст, міську браму і Вірменський бастион [31, 45].

Серед давніх Подільських поселень на Хмельниччині славиться Зіньків (вперше згаданий 1404 р.), який відомий своїм гончарним промисломю. Тут залишилися руїни місцевої фортеці 12 століття і Троїцького костелу та поміщицька садиба 19 століття.

У м. Летичів туристичними атракціями є Михайлівська церква (XVII ст.; перебудована в 1836 р.), костюл Пресвятої Діви Марії (відомий з 1546 р.), навколо якого в XVII ст. виник домініканський монастир, відомий завдяки чудотворній іконі Летичівської Божої Матері.

Меджибіж популярний тим, що тут знаходиться найбільша святиня хасидів -поховання засновника цієї релігійної течії Баал-Шем-Това (Бешт).

На Поділлі хасидські святині є також у Брацлаві, Вінниці, Полонному та в інших місцях.

В Сатанові збереглися залишки міських воріт, замку (XV- XVI ст., 1724 р.), комплекс споруд Троїцького монастиря (XVI-XVIII ст.), синагога (1532 р.).

В с. Сутківці знаходиться Покровська церква-фортеця (XIV-XV ст.), яка не має в Україні аналогів за своїм архітектурно-планувальним вирішенням. Збереглись також руїни замку (XIV ст.), що разом з церквою входив до єдиного оборонного комплексу.

В м. Ізяслав (історична Волинь) знаходяться комплекс споруд монастиря бернардинців (початок XVII ст.), руїни замку (1539 р.), костьол Св. Іоанна Хрестителя (1559, 1756 рр.).

У м. Старокостянтинів (історична Волинь) збереглися залишки замку (1516-1571 рр.), заснованого князем Острозьким, костьол Св. Іоанна Хрестителя (1754 р.) і руїни костьолу (1612 р.) на території колишнього монастиря домініканців.

На Тернопільщині нараховується 35% замків розташованих у Західній Україні. Найкраще зберігся палацово-замковий комплекс у м. Збаражі та замкова гора Бона у м. Кременці.

На території Тернопільської області взято під охорону держави 3,5 тис. пам'яток історії та культури. У цих пам'ятках відображена історія нашого народу, його життя й побут, рівень соціально-економічного та культурного розвитку. З них відомі: Почаївська лавра, Троїцький собор (1906–1912 рр.), Церква Воздвиження (кін. XVI ст.), Церква св. Покрови (1764 р.) та ін.

На території Тернопільської області розташовано: 426 пам'яток археології (з них- 6 національного значення), 1673 пам'ятки історії (з них- 1 національного значення), 1315 пам'яток архітектури та містобудування (з них- 180 національного значення), 164 пам'ятки монументального мистецтва.

До списку історичних населених місць України включено 30 населених пунктів Тернопільської області: Бережани, Борщів, Бучач, Вишнівець, Гримайлів, Гусятин, Залізці, Заліщики, Збараж, Зборів, Золотий Потік, Козова, Копичинці, Коропець, Кременець, Ланівці, Мельниця-Подільська, Микулинці, Монастирська, Підволочиськ, Підгайці, Почаїв, Скала-Подільська, Скалат, Теремовля, Тернопіль, Товсте, Хоростків, Чортків, Шумське [29, 43].

Культурна спадщина минулого, зберігається в музейних закладах Тернопільської області, в таких як: Тернопільський художній музей, Борщівський краєзнавчий музей, Велеснівський етнографічно-меморіальний музей В. Гнатюка, Меморіальний музей-садиба Леся Курбаса, Меморіальний музей Богдана Лепкого (Бережани), Літературно-меморіальний музей Юліуша

Словацького та інші. Тернопільська область поєднала у собі частини трьох давніх українських етнічних земель: Галичини, Волині, Поділля. Звідси неповторний колорит Тернопільщини, величезне розмаїття побутових та обрядових традицій, багатий фольклор, унікальні народні промисли, смачна кухня.

За рейтингом областей щодо історико-архітектурного потенціалу України, області Поділля займають високі позиції. Так, за кількістю цих пам'яток Хмельницька область посідає четверте місце (6% від загальної кількості по країні), Тернопільська- 7 (4,54% від загальної кількості по країні), а Вінницька- 8 (4,52% від загальної кількості по країні). Хронологічний діапазон пам'яток охоплює сім століть: з XIV по XX.

Пріоритетними видами туристичної діяльності Подільського регіону залишаються внутрішній та виїзний туризм.

Головними причинами незначної кількості іноземних туристів на Поділлі у попередніх роках та їх відсутність у 2014 р. пояснюється нестабільною економічною та політичною ситуацією в Україні в цілому, недостатньо розвиненою матеріально-технічною базою туристичних підприємств, відсутністю туристичної інфраструктури належного рівня обслуговування, невідповідність цін послуг рівню якості та сервісу, вартість в'їзної візи.

За метою структура подорожування виглядає так: дозвілля та відпочинок- 93,95%, на другому місці- діловий туризм (0,97%), на третьому- спортивний (0,94%), на четвертому- лікування (0,2%), на п'ятому- інше (3,95%).

Для обслуговування туристів у регіоні станом на 01.01.2016 р. працювало 215 готелів та аналогічних засобів розміщення, що становить 8,1% від загального показника по країні. По областях кількість готелів та аналогічних засобів розміщення наступна: у Хмельницькій- 84, Вінницькій- 73, Тернопільській- 58 [15].

На 2019 рік у Хмельницькій області функціонує 31 заклад колективного розміщення, якими було обслуговано 120971 осіб, за кількістю місць- 2606, у Вінницькій- 21, ними обслуговано 83902 ос., мають 1869 од. місць, у Тернопільській- 15, обслуговано 43723 ос., місткістю 1392 одиниць, проаналізувавши сайти укрдержстатистики областей Поділля, можна зробити висновок, що це значно менше ніж у попередні роки, хоча б наприклад у 2015 році, значне скорочення колективних засобів відбулося ще з 2018 року.

Послуги гостинності нерозривно пов'язані з розвагами. У Подільському регіоні кількість масових та універсальних бібліотек, демонстрантів кіно-, відеофільмів та закладів культури клубного типу зменшилася відповідно на 9,2%, 72,6%, 7,3%. Кількість музеїв збільшилася на 125,0%, концертних організацій- на 133,3%. Кількість театрів залишилася без змін (7 од.).

2.2. Сучасний стан рекреаційних зон і курортів Поділля

На Поділлі функціонує 485 санаторно-курортних та оздоровчих заклади, в т. ч. у Вінницькій області- 262 (54,4% від загальної кількості у регіоні), Тернопільській- 79 (16 % від загальної кількості у регіоні), Хмельницькій-144 (29, 6 % від загальної кількості у регіоні). Проте спостерігається значне скорочення санаторно- курортних та оздоровчих закладів з 2015 року.

Детальна інформація про них представлена в таблиці 2.1, 2.2.

Таблиця 2.1

«Чисельність туристів обслугованих субектами туристичної діяльності у регіоні на 2019 рік»

Область	Чисельність туристів обслугованих суб'єктами туристичної діяльності – усього	Із загальної чисельності туристів			Внутрішні туристи	Чисельність екскурсантів
		іноземні туристи	туристи громадяни України, які виїжджали за кордон			
Усього по регіону	104 002	8	44, 308	15,147 565	16,3	
Вінницька	51, 790	4	3, 665	15, 136	1,814	
Частка у загальному обсязі регіону, %	34,6	-	46,0	36,0	11,1	
Тернопільська	24, 599	-	20, 823	3, 776	1,371	
Частка у загальному обсязі регіону, %	16,0	-	14,8	25,4	8,4	
Хмельницька	27, 613	4	19, 820	7, 789	13,115	
Частка у загальному обсязі регіону, %	49,3	-	39,1	38,6	80,5	
Загалом по Україні	6132097	86840	5524866	520391	1174,702	
Частка регіону у загальному обсязі по Україні, %	1,7	0, 1	0, 8	2, 9	1,4	

Таблиця 2.2.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади в областях Подільського регіону на 2017р.

Заклад	Області			Подільський туристичний регіон	
	Вінницька	Тернопільська	Хмельницька	всього	У % до загальнодержавного
1. Санаторії та пансіонати з лікуванням, всього *у них ліжок, тис.	17 3,6	7 0,9	12 1,4	36 5,9	8,7 8,1
2. Санаторії профілакторії, всього *у них ліжок, тис.	1 0,1	-	1 0,1	2 0,2	3,6 2
3. Будинки і пансіонати відпочинку, всього *у них ліжок, тис.	-	-	-	-	-
4. Бази та інші заклади відпочинку, всього *у них ліжок, тис.	1 0,3	2 0,2	3 0,4	6 0,9	0,49 0,6
5. Дитячі оздоровчі табори, всього **у них ліжок, тис.	243 (на 2019) 6,2	70 (на 2019) 5,1	128 2,1	441 13,4	4,8 13,6
Всього у них ліжок, тис	262 10,2	79 6,2	144 4	485 20,4	5,3 2,4

Популярними і найбільшими курортами регіону є курорти державного значення- Хмільник і Сатанів та місцевого значення- Гусятин, вони мають добре розвинену інфраструктуру та є досить комфортабельними.

При розгляді структури санаторно-курортних закладів Поділля було виявлено, що даний регіон недостатньо ними забезпечений (на 6,6- 7,6%). Для

задоволення потреб лише населення регіону потрібно збільшити потужності існуючих закладів майже в 15 разів.

Потреби туристів у харчуванні забезпечують підприємства ресторанного господарства (РГ). На 2018 р. у Подільському туристичному регіоні нараховувалося 2675 підприємств РГ. Найменша їх кількість знаходиться у Тернопільській області (933 од.), а найбільше- у Вінницькій (1204 од.). Протягом 10 років їх загальна кількість збільшилася на 2,6% [10, 11, 12].

За результатами оцінки забезпеченості населення Подільського туристичного регіону об'єктами ресторанного господарства найвища- вісім підприємств на 10 000 осіб- спостерігається в Тернопільській області, 6,1 та 6,3 відповідно- у Хмельницькій та Вінницькій областях.

Сучасний стан *санаторіїв Вінницької області*.

Більшість пансіонатів пропонують провести лікування хребта, захворювань опорно-рухового апарату та інших серйозних недуг.

Проходячи лікування в пансіонатах можна позбутися захворювань:

- органів руху;
- нервової системи;
- дихальних органів;
- статевих органів;
- ендокринної системи.

Завдяки загально-оздоровчим процедурам, фізіотерапії, ефективному лікуванню, відвідувачі зможуть привести своє здоров'я в порядок. Особам, які потребують проти туберкульозному лікуванні, рекомендують відправлятися на курорти саме в Вінницьку область.

Хмільник- відомий курорт на Україні, який привертає наявністю цілющих джерел радонових мінеральних вод. Тут розташовані здравниці, ціни на послуги яких доступні багатьом.

Тепер це найпотужніша оздоровниця курорту з розвинутою сучасною інфраструктурою.

Санаторій «Березовий гай» в м. Хмільник. В цьому об'єкті проводиться лікування за допомогою радонових ванн. Відпочиваючим пропонується смачне і корисне харчування, комфортні номери, а також різні методи оздоровлення, такі як: бальнеотерапія, гідротерапія, грязелікування і багато іншого [33].

Інфраструктура «Березового Гаю» досить різноманітна і гармонійно комбінується в один великий комплекс: 7 корпусів та 3 лікувальних, їдальня та будівля адміністрації доповнюються дитячим майданчиком, фітнес-залом, бібліотекою, автостоянкою та іншими. Всього за 200 метрів від головного корпусу знаходиться велике лісове озеро з власною фауною.

Санаторій «Авангард» в м. Немирів. Гордість здравниці - родовище радонової мінеральної води. «Авангард»- лікувально-оздоровчий заклад широкого профілю. Це санаторій із столітньою історією. Є власний розкішний старовинний дендропарк [34].

Авангард знаходиться в справжньому палаці (це колишній особняк княгині Щербатової кінця XIX в.) з унікальною картинною галереєю та музеєм. Має власне родовище радонової води з унікальним поєднанням мінералів і доведеними цілющими властивостями.

Лікувальна база і інноваційне оснащення дозволяють провести плазмаферез, біорезонансну стимуляцію, кріотерапію і інші методи оздоровлення.

Здравниця має розвинену інфраструктуру. До послуг відпочиваючих:

- Сучасний палац культури з містким кіноконцертний зал (місткість 600 чоловік);
- Велика бібліотека з читальним залом і величезним вибором літератури;
- В одному з корпусів розташована експозиція картин кількох знаменитих художників;
- Музей, який можуть відвідати гості санаторію;
- Майданчики для танців і декількох видів спорту;

- Дитячі майданчики на території;
- Більярдна на кілька столів;
- Магазин з продуктами і всім необхідним;
- Поштове відділення (ви зможете відправити або отримати посилку, купити газети та журнали).

В санаторії працює екскурсійне бюро. Вам запропонують великий вибір туристичних маршрутів. З Немирова можна поїхати в Уманський парк «Софіївка», музей-садибу М. Пирогова (Вінниця), музей декабристів в Тульчині, на Скіфське городище (VI- VII ст. до н.е.), музеї «Літературне Немирівщина» і Марко Вовчок в м. Немирові, в колишній маєток і фамільний склеп родини Потоцьких в с. Печера, на бузькі пороги в с. Сокилець.

Санаторій «Південний» Буг в м. Хмільник. Цей санаторій підлягає відомству Міністерства внутрішніх справ України і вважається оздоровчим закладом найвищого класу. Вже півстоліття тут оздоровлюються як українські, так і міжнародні туристи [35].

Санаторій розташований в центрі міста, поруч з санаторієм «Радон». Швидко відчуті поліпшення здоров'я дозволяють м'який помірний клімат, наявність лісових масивів, велика кількість сонячних днів.

Інфраструктура курорту є сприятливою, для любителів активного відпочинку наявний волейбольний майданчик, бігові доріжки, паркова зона із спеціальними розмітками для теренкуру, також наявні вуличні тренажери, окрім цього санаторій має вихід до мальовничих краєвидів берегів і водної поверхні Південного Бугу, є доступ до пляжу та катамаранів.

Адміністрація оздоровниці постійно дбає про вдосконалення діагностично-лікувальної бази, збільшення діапазону медичних послуг, що надаються та високу кваліфікацію персоналу.

Найбільш популярними санаторіями серед відпочиваючих у **Тернопільській області** є:

Санаторій «Медобори» - один з найкращих і популярних курортів на території України, який знаходиться в 20-ти км від Тернополя в с. Конопківка.

Розрахований він на 350 відпочиваючих. Унікальні та неповторні по своєму типу Подільські Товтри позитивно впливають на кліматичну обстановку в цьому регіоні. Сама матінка природа наділила цей регіон унікальними та цілющими водами, які широко використовуються в процесі відновлюючих процедур [36, 37].

Тут лікують хвороби опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної, периферичної, легеневої системи, захворювання кісток, зв'язок, м'язів, гінекологічні проблеми, безпліддя. У процесі лікування використовуються різні методи, такі як іпотерапія, використання мертвої і живої води, пивотерапія, торфогрязь.

Варто зазначити те, що відпочиваючих тут раді бачити не лише в літній період, а протягом всього року.

Кожного відвідувача санаторно-курортного комплексу чекає:

- Професійна та кваліфікована консультативна та медична допомога;
- Сучасно обладнаний косметологічний кабінет;
- Оснащені новим обладнанням кабінети фізпроцедур;
- Комфортабельні номери на одного та двох проживаючих;
- затишна їдальня;
- Майданчик для танців, захоплююча бібліотека, кінотеатр;
- Цікаві та пізнавальні екскурсії;
- Похід у сауну;
- Купання в басейні;
- Ранкова риболовля;
- Майданчик для наймолодших відпочиваючих.

«Барвінок»- єдиний в Україні спеціалізований офтальмологічний санаторій, який повністю оснащений апаратурою для діагностичного обстеження та проведення на сучасному рівні консервативного і хірургічного лікування органів зору (лікування хворих із патологією зору, які перебувають

на диспансерному обліку й інвалідів по зору, які підлягають відновному, профілактичному лікуванню).

Санаторій розташований у мальовничій місцевості, у селі Мшанець (хутір Манюки) Зборівського району. Свіже повітря, чудовий пейзаж, прогулянки лісом, екскурсії, цікава культурно-розважальна програма, хороші побутові умови- усе це сприяє покращенню самопочуття і загального стану хворого. Потужність санаторію- 300 місць для дорослих і дітей. Лікувально-оздоровча база складається із трьох відділів: офтальмологічного, терапевтичного і реабілітаційного.

Микулинці розташовані недалеко від Тернополя. Тут розташована велика кількість архітектурних пам'яток. Кожен окремо взятий санаторій в Микулинцях пропонує своїм клієнтам широкий комплекс лікувальних і оздоровчих процедур. Тут вам допоможуть впоратися з найрізноманітнішими захворюваннями.

Кожен регіон України має свої унікальні природні ресурси і цікавинки, свої переваги.

Велика частина Тернопільської області багато мільйонів років тому була дном мілководного океану. Обираючи в якості профілактичного або цілющого відпочинку санаторії Тернопільщини, можна отримати у відповідь потужний позитивний ефект на організм схований під земною поверхнею. Мінеральна вода, лікувальні грязі, особливий мікроклімат та найчистіше повітря сприяють оздоровленню всього організму.

Курорти, розкидані по області, в основному спеціалізуються на лікуванні наступних захворювань:

- Ефективне лікування суглобів травматичного та вікового характеру;
- Можливо відновити опорно-руховий апарат людини;
- Комплекс терапії бальнеологічного характеру;
- Соляні та крейдянні печери з особливим складом повітря для відновлення легенів;

- Унікальна мінеральна вода, джерело якої є тільки в Тернополі.

Курорти Тернопільської області профільного напрямку, лікарі допоможуть відновити нормальну функціональність серця, вирішити хронічні та гострі проблеми з іншими численними захворюваннями.

Як і в інших куточках України, здравниці Тернопільщини прив'язані до природних цілющих джерел.

На Тернопільщині є не лише мінеральна вода, а й лікувальні торф'яні грязі, печери. Практично всі пансіонати знаходяться в оточенні природних лісів, на березі водойм. Природний фільтр очищає повітря навколо, насичує його ефірними оліями, допомагаючи боротися із захворюваннями дихальних шляхів.

Численні санаторії Тернопільської області, вартість путівки доступні всім категоріям населення, розташовані недалеко від залізничних станцій та доріг загального користування. Дістатися можна недорого не тільки поїздом або автобусом, а й на власній машині.

Особливо варто відзначити Тернопіль, та санаторії Тернопільської області в плані грамотно організованого харчування. Досвід кухарів в їдальнях підказує, що продумане дієтичне харчування позитивно впливає на якість лікування. Крім цього, численні здравниці мають широкі можливості меню на кожен день тижня. Різноманітність смаків покращує настрій гостей, стимулює гарний настрій, в разі тривалого перебування в профільному санаторії. Замовити путівку дешево можна у будь-який сезон.

Серед санаторно-курортних закладів лідерами за кількістю осіб, що в них відпочивають, є: санаторій “Медобори” с. Конопківка Тербовлянського району- понад три тисячі оздоровлених (19,9% від загальної кількості оздоровлених по області), санаторій “Веселка” с. Петриків Тернопільського району (відповідно 13,6%), санаторій “Барвінок” с. Мшанець Зборівського району (13,2%).

Перспективним напрямком розвитку лікувально-оздоровчої рекреації є спелеотерапія.

Основою розвитку курортно-рекреаційної галузі області є мінеральні води і грязі, які, на жаль, використовуються недостатньо, в основному через певні соціально-економічні чинники.

Сучасний стан *санаторіїв та курортів Хмельницької області*. Курортна територія, розміщена в Дунаєвецькому районі знаходиться у південній частині області, в міжріччі річок Мукша та Гниловідка.

Маківське родовище мінеральних вод є рідкісним, віднесеним до другої категорії і має на своєму балансі води:

- Тип “Миргородська”, зареєстрована в Державному стандарті України 878-93 “Води мінеральні питні” під назвою “Маківська” (свердловина №1, продуктивність 60 м/добу).

- Тип “Нафтусеподібна” зареєстрована в ДСТУ України 878-93 “Води мінеральні питні” під назвою “Перлина Поділля” (свердловина №2, продуктивність 43 м /добу).

На базі родовища працює Хмельницький обласний міжгосподарський санаторій “Україна” на 325 ліжок-місць.

Профіль: гастроентерологія, урологія, гінекологія, неврологія та захворювання обміну речовин.

Незвичайним, цінним кліматичним курортом, а з тим пам'яткою природи і історії є скельний монастир у Бакоті (вперше згаданий 1362 р.), засновником якого був Антоній (засновник Києво-Печерської Лаври). Курорт “*Сатанів*” (подільська Швейцарія) є унікальним, такого природного об'єкта з таким геологічним минулим в Європі немає. За однією із наукових версій місто Сатанів засноване римлянами і входило до складу Римської імперії (див. рис. 2.2).

Сатанів входить до національного природного парку «Подільські Товтри». Однією з таємниць Сатанова, що прославила дану місцевість, є слава про «живу» воду, яка вперше з'явилася у лісі в печері, де жив монах-відлюдник.

Рис. 2.2 курорт Сатанів

Санаторій знаходиться серед мальовничих пагорбів в хвойно-листяному лісі. Поруч річка Збруч і штучне озеро.

Тут є комфортабельні номери від стандартних, до категорії люкс. Санаторій орієнтований на відпочинок в поодинці і з сім'єю.

Всього в санаторії два корпуси:

- Спальний (4 поверху);
- Лікувальний корпус з їдальнею (3 поверхи).

Крім номерів інфраструктура включає:

- Простору парковку;
- Ресторан;
- Конференц зал;
- Високошвидкісний Wi-fi на всій території;
- Зону відпочинку;
- Тренажерний зал.

Також серед послуг організація екскурсій і заходів. За погодженням з адміністрацією і за додаткову оплату можливе розміщення в номері з тваринами.

На базі родовища Збручанської лікувальної води засновано державний курорт «Сатанів». Одночасно тут можуть оздоровитися близько тисячі чоловік, запаси води- 257 м³ на добу.

Смт. Сатанів має гарну автобусну розв'язку – прямі регулярні рейси з основних великих міст, таких як Хмельницький, Тернопіль, Вінниця, Івано-Франківськ та Київ. Залізничне сполучення можливе лише в поєднанні з автобусним рейсом Хмельницький-Сатанів, так як залізничної станції в смт. Сатанів немає. Найближча залізнична станція знаходиться в с. Війтовець в 30 км від Сатанова, але й вона є проміжною станцією і основні поїзди не зупиняються, а автомобільне покриття на даній відстані в дуже занедбаному стані. Автомагістраль М12 знаходиться в 30 км від курорту, що є середнім показником в транспортному сполученні.

Сьогодні неподалік Сатанова, окрім санаторію «Товтри», який перебудовується і розширяється в «Арден Палац»- чотиризірковий відпочинковий комплекс, працюють профілакторій «Берізка», санаторій «Збруч», оздоровчий комплекс «Поділля», «Жива вода», санаторно-лікувальний комплекс «Перлина Поділля», реабілітаційний центр УМВС України «Оksamит Поділля», оздоровчий комплекс «Аква Віта».

Отже, територія, де сьогодні знаходиться Сатанів, належить до найдавніше заселених на Поділлі і обов'язково стане прекрасним курортним містечком європейського зразка.

В зв'язку з інтенсивною розбудовою курортної зони не дотримуються вимоги Державної комісії по запасах щодо гірничого відводу, спостерігається значне погіршення лікувальних властивостей мінеральної води Збручанського родовища, виснаження і забруднення родовища лікувальної води.

Співробітники Інституту геологічних наук НАН України під час лабораторних досліджень свердловини №1650 виявили в ній вміст нітратів та

іонів амонію, а також зниження значення концентрацій макро- та мікрокомпонентів, що значно знижує ефективність лікування.

До територіального відділення Антимонопольного комітету України надходять звернення суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території курорту «Сатанів» щодо необґрунтованого перекриття мінералопроводу і припинення доступу до бювету та інших об'єктів інфраструктури та монополізації добування і розливу мінеральної води Збручанського родовища.

Відповідно до Закону України «Про курорти» рішення про оголошення природних територій курортними територіями державного значення приймає Верховна Рада України. Проте на даний час таке рішення щодо курорту «Сатанів» відсутнє.

Ця ситуація може мати негативний вплив на конкуренцію на ринку надання послуг санаторно-курортного лікування, призвести до зменшення кількості споживачів, які користуються послугами санаторіїв та виснаження Збручанського родовища.

Відповідно до чинного законодавства Хмельницьке обласне територіальне відділення Антимонопольного комітету України надало обов'язкові для розгляду рекомендації на підставі п. 15 ст. 17 Закону «Про Антимонопольний комітет України» Хмельницькій обласній державній адміністрації, Хмельницькій обласній раді та ТОВ «Арден Палац» щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції, запобігання вчиненню порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

Серед них запропоновано:

- Винести клопотання до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері курортів, щодо розроблення та внесення до Верховної Ради України проекту Закону України «Про оголошення природних територій смт. Сатанів Городоцького району

Хмельницької області курортом державного значення», яким затвердити межі округу і зон санітарної охорони курорту;

- На виконання урядового рішення утворити в складі Хмельницької обласної державної адміністрації Управління по мінеральних ресурсах, курортах і туризму, на яке буде покладено функціональне управління курортом, координацію і контроль за комплексним розвитком курорту та його забудовою незалежно від форм власності;
- Розглянути можливість утворення комунального підприємства чи передачі окремому комунальному підприємству повноважень щодо створення та управління інфраструктурою загального користування та забезпечення вільного доступу до неї всіх суб'єктів господарювання, контролю за експлуатацією родовищ усіх мінеральних вод, проведення робіт по охороні мінеральних вод від виснаження та забруднення, координації розвитку та забудови курорту «Сатанів», згідно з генеральним планом.
- Вжити заходи для запобігання вчиненню порушень законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема, не допускати випадків необґрунтованого обмеження доступу суб'єктів господарювання до об'єктів інфраструктури загального користування та користування родовищем на території курорту «Сатанів» відповідно до вимог законодавства.
- Розглянути питання будівництва водогону госпитної води для забезпечення побутових потреб курорту Сатанів та недопущення подальшого зниження рівня мінералізації води на території курорту.

Нехтування даними рекомендаціями може мати негативні наслідки, як, приміром, це сталося на карпатському курорті «Трускавець», де відбулася втрата окремих джерел.

Тому вихід є лише один- комплексний підхід до створення нової концепції курорту «Сатанів».

Отже, рекреаційно-туристична інфраструктура регіону є недостатньо розвинутою. Це заважає задоволенню потреб у туристичних послугах як мешканців Поділля, так і гостей з далекого та близького зарубіжжя.

2.3. Рекреаційно-туристичний потенціал регіону та його вплив на розвиток туристичної сфери

Територія має потенціал, що виражається в сукупності ресурсів і умов для їх освоєння. Потенційні можливості території реалізуються через суспільні потреби, тобто у можливостях задоволення цих потреб.

Потенціал рекреаційних ресурсів Поділля складає 769,5 тис. га, що становить 19,1% від загального показника по країні, в т. ч. у Вінницькій області- 290,7 тис. га, Тернопільській- 207,0, Хмельницькій- 268,2 тис. га. Рекреаційні ресурси освоєні на 103,0 тис. га, або 13,4% загальної площі.

Потенційна місткість природних ландшафтів- 1899 тис. осіб, або 12,5% до загального показника.

Найбільша питома вага природного рекреаційного потенціалу зосереджена в Хмельницькому (10% від регіонального значення), Вінницькому (3,1%) та Кам'янець-Подільському районах (4,6%).

Основними передумовами для реалізації потенціалу та розвитку туризму в Подільському регіоні є:

- Рекреаційні ресурси: мальовничі ландшафти, запаси мінеральних вод, значна спадщина пам'яток історії, культури і архітектури;
- Зручне геополітичне і транспортне положення (важливі шляхи державного і міжнародного значення);
- Відносно сприятлива екологічна ситуація;
- Соціально-економічні особливості регіону (низький рівень індустріалізації, що може сприяти розширенню матеріально-технічної бази туризму);

- Потреби ринку щодо пропозиції турпродукту, який має нові особливості та якості.

Діяльність Національного природного парку «Подільські Товтри» сприятиме потужному розвитку екологічного туризму в регіоні. На активізацію туристичної діяльності в регіоні може мати сполучний розвиток Національного природного парку «Подільські Товтри» та Державного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець», який розташований на території цього парку.

Перспективною курортною місцевістю і регіону і країни є Збручанське родовище мінеральних вод типу «Нафтуся», одне із найбільших в світі, за деякими оцінками, можлива одночасна його місткість- 100 тис. осіб. Головне завдання щодо розвитку санаторної бази є реконструкція місцевих курортів, а також перепрофілювання деяких баз відпочинку, що розміщені в місцях із запасами мінеральних вод під санаторно-курортне лікування.

В подальшій перспективі можливе використання Дністровського водосховища з геліотерапевтичними цілями майже цілий рік. Останнім часом дедалі популярнішим в регіоні стає сільський туризм, що робить можливим розвиток пасивного виду рекреації, організації ретритів.

Загалом, Поділля є одним із найперспективніших регіонів країни щодо функціонування туристичної сфери та має широкі можливості для розвитку як регіонального, так і міжрегіонального та міжнародного туризму, а за комплексом історико-культурних і природних ресурсів може забезпечити потреби у культурному, пізнавальному, оздоровчому, рекреаційному, релігійному, спелеологічному та зеленому видах туризму.

SWOT-аналіз туристичного потенціалу Вінницької області

Сильні сторони	Слабкі
<ul style="list-style-type: none"> • Наявність родовищ радонової мінеральної води, міста-курорту державного значення – Хмільника та м. Немирів; • Наявність природно-заповідного Фонду; • Надання високоякісних медичних та оздоровчих послуг; • Екологічний стан; • Активне позиціонування регіону в сфері міжнародного міжрегіонального та транскордонного співробітництва; • Розвинена сфера Інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатнє транспортне забезпечення населення та дорожня інфраструктура; • Незадовільний стан багатьох об'єктів історико-культурної спадщини; • Низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності; • Низький рівень запровадження інновацій на підприємствах; • Недостатньо реалізований потенціал залучення інвестицій;
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • Реалізація на території області державних ініціатив-інфраструктурних проектів; • Активізація транскордонного та міжрегіонального співробітництва; • Реформування медичної галузі та фінансової автономізації медичних установ; • Зростання інвестиційної привабливості країни, підвищення можливостей для залучення інвестиційних ресурсів; • Розвиток локального та місцевого туризму, у зв'язку з можливими обмеженнями подорожувати в інші країни. 	<ul style="list-style-type: none"> • Міграція населення у більш урбанізовані населені пункти та закордон; • Зменшення інвестиційної привабливості в країні; • Недосконалість нормативно-правової бази та системи правового регулювання у сфері розвитку туризму; • Наявність карантинних заборон, запроваджених державою через пандемію вірусу COVID-19; • Погіршення умов фінансування і кредитування, наявність правових ризиків, пов'язаних із реалізацією інвестиційних проектів.

Джерело: розробка автора

Область має значний рекреаційний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності, адже має різноманітні унікальні культурно-історичні ресурси, серед яких: Старовинні архітектурні пам'ятки, палацово-паркові ансамблі (серед яких виділяється палац потоцьких в Тульчині- один із найбільших в Україні), скельні храми та монастирі (унікальними є скельний монастир Лядова Могилів-Подільського району, Печерний храм VI-VII ст. (с. Буша, Ямпільського району) з унікальними рельєфними композиціями і написами, де збереглася Вежа, що входила в комплекс укріплень XVII ст., і Покровська церква з келіями) та ін. цікаві об'єкти (див. таблицю 2.3).

Крім того, Вінницька область багата на унікальні природні рекреаційні ресурси. Серед яких особливістю області є унікальні ландшафти, які сформувалися близько 420 млн. років тому. Кліматичні особливості області сприяють створенню клімато-терапевтичних закладів та проведення відпочинку і оздоровлення з використанням кліматичних ресурсів. Область має сприятливі умови для організації літніх активно-відпочинкових видів рекреаційної діяльності, найпопулярнішим видом є комплексно-купальний та перспективним видом є також відпочинково-розважальний (сплави на спеціальних човнах по річкам: Згар, Мурафа та Південний Буг). Вінниччина насичена також якісними мінеральними та прісними підземними водами. Найбільш сприятливими для відпочинку та оздоровлення серед флористичних природних рекреаційних ресурсів є ліси.

В області є програма розвитку туризму на 2021-2027 роки, що визначає Вінницьку область як перспективну дестинацію для рекреаційного туризму.

Хмельницька область збагачена багатими природними ресурсами для динамічного розвитку туризму і рекреації. Як відомо, природно-ресурсний потенціал на конкретній території формує поєднання її природних умов і ресурсів.

За забезпеченням землями рекреаційного призначення Хмельницька область займає перше місце в країні, а природні рекреаційні ресурси займають друге місце в структурі її природно-рекреаційного потенціалу. Проте сьогодні

цей потенціал використовується недостатньо, це пояснюється особливостями регіонального господарювання, а також слабкою промоцією регіону для потреб туризму та рекреації.

Клімат Хмельницької області є помірно-континентальним з м'якою зимою та досить теплим літом. Для розвитку туризму в області важливе значення мають геоморфологічні ресурси, що сприяють розвитку активних видів рекреаційної діяльності.

Для розвитку пізнавального, екологічного та екстремального туризму сприятливими на території області є карстові печери (Атлантида), пляжі, рифи, Придністер'я.

В області наявні геологічні пам'ятки природи. Особливої уваги заслуговує розріз на лівому схилі р. Тернави в с. Китайгород, який є відомим еталоном силуру і девону. Ще однією геологічною пам'яткою загальнодержавного значення області є «Смотрицький каньйон».

Щодо гідрологічних ресурсів, то Хмельницька область займає шосте місце в Україні. Область має густу сітку річок, ставків і водосховищ, але природних озер дуже мало і розташовані вони переважно в лісових масивах (Святе, Теребіж, Голубі озера тощо). За даними Хмельницького обласного управління водних ресурсів в області налічується 3733 річки загальною протяжністю 12880 тис. км. Найбільша річка- р. Дністер.

Область має низку цінних гідрологічних пам'яток природи, які набули статусу заказників місцевого значення- це болотні масиви, площа яких становить 37,7 тис. Га, крім того Хмельницька область володіє значними запасами унікальних мінеральних лікувальних вод (розвідані на 14 ділянках із запасами понад 3,7 тис. м³/добу), з яких експлуатується 6 ділянок.

Ще область володіє потужними біотичними ресурсами.

Щодо культурно-пізнавальної рекреації естетичну цінність мають старовинні паркові ансамблі і паркові зони санаторіїв та будинків відпочинку. ПЗФ Хмельниччини включає 472 заповідні об'єкти, в тому числі один

загальнодержавного значення- Національний природний парк "Подільські Товтри".

Отже, Хмельницька область має значні природні ресурси для динамічного розвитку туризму і рекреації, ретритів. Сприятливим чинником для розвитку туризму і рекреації є сприятливий екологічний стан, значний потенціал рекреаційних ресурсів.

Рекреаційні ресурси *Тернопільської області* є основою формування і розвитку курортно-рекреаційних районів [19, 42].

Лікувально-курортна рекреація розвивається в районах концентрації природних рекреаційних ресурсів: бальнеологічних, кліматичних, лісових, водних та інших.

Перспективним напрямком розвитку лікувально-оздоровчої рекреації є спелеотерапія.

Основою розвитку курортно-рекреаційної галузі області є мінеральні води і грязі, які, на жаль, використовуються недостатньо, в основному через певні соціально-економічні чинники. Курортно-рекреаційна галузь Тернопільщини, як цілісна система має значний природний потенціал, що сприятиме в майбутньому розвитку господарства області.

Тернопільська область має широкий діапазон можливостей для розвитку різних видів туризму, лікування відпочинку, виступає на національному туристичному ринку як історико-культурний, адміністративний, спортивний, а також діловий центр.

В області- з ініціативи Управління з питань туризму та курортів облдержадміністрації- було визначено понад 50 туристсько-екскурсійних маршрутів «паломницького, краєзнавчо-пізнавального, подієвого (фестивального), активного (водно-, спелео-, велотуризму) та екологічного видів туризму».

Популярними видами туризму в області є: культурно-пізнавальний, що ґрунтується на зацікавленості пам'ятками історії, культури та природи як вітчизняними споживачами (в основному у форматах освітнього туризму,

поїздок вихідного дня тощо), так і іноземними гостями; Сільський зелений туризм (24 діючих садиби в 13 районах); Екологічний;

Нині туристично-рекреаційний потенціал Тернопільщини нараховує понад 300 пам'яток природи, близько 20 парків - пам'яток садового мистецтва, майже 90 заказників, понад 4000 пам'яток історії, археології та архітектури, два державні та один національний історико-архітектурні заповідники, 200 тис. га ландшафтних територій.

На Тернопіллі нараховується більше сотні об'єктів спелеології. Близько 15% загальної площі області має рекреаційне значення. Основні природні об'єкти екскурсійного туризму - Товтровий кряж, Кременецькі гори, Дністровський каньйон, карстові печери.

В Чортківському районі особливої уваги заслуговують спелеоресурси (печери Млинки, Угринь та ін.), які використовуються для спелеотуризму, як і в Борщівському районі (печери Оптимістична, Кришталева).

Придністров'я має всі умови для розвитку сільського зеленого туризму, зокрема для проживання в історичному середовищі та екотуризму. Найбільш атрактивними населеними пунктами району Придністров'я є: м. Борщів, м. Заліщики, м. Бучач, смт. Монастирська, смт. Скала-Подільська, смт. Мельниця-Подільська, смт. Золотий Потік, села Глибочок, Шершенівка, Устечко, Дзвиняч, Підзамочок, Язловець, Дзвенигород, Озеряни, Висічка, Пищатинці, Сапогів, Кривче, Гермаківка, Іване-Пусте, Худиківці, Вигода, Окопи.

Село Нирків Заліщицького району відоме серед туристів завдяки унікальним природним ресурсам, які поєднуються із суспільно-історичною спадщиною давнього міста Червоногород, яке раніше знаходилося неподалік річки Джурин, тут є штучний 16-тиметровий водоспад, один з найбільших рівнинних водоспадів у країні. Тут знаходяться залишки Червоногородського замку (XIV ст.), зруйнована гробниця Понінських та костел. Від села Нирків можна дістатися до палацу в с. Нагірянка Чортківського району (24 км звідси), замку в с. Висічка Борщівського району (36 км) та до міста Бучач (52 км). У

селі функціонує гостинна садиба "Вікторія", залучена до мережі закладів сільського зеленого туризму в регіоні.

Отже, для кращого освоєння всіх видів туристичних ресурсів, наявних в регіоні, необхідний розвиток туристичної інфраструктури, передусім гідних автошляхів, якісного транспорту, який сприятиме функціонуванню життєвого циклу туристичного продукту. Недостатньо розвинуті також готельне господарство та інші галузі обслуговування туристів і рекреантів, особливо це стосується кемпінгів, туристичних баз та ін. Доцільно розвивати в адміністративних районах приватні готелі, готелі комунальної власності, садиби сільського зеленого туризму, реконструювати їх і довести до європейських стандартів. Також слід вдосконалити систему обслуговування туристів та рекреантів закладами харчування, рекламою, автостоянками та ін.

Висновки до Розділу 2

Аналіз рекреаційних умов і ресурсів Поділля дозволяє зробити висновки, що Поділля має зручне географічне положення та сприятливі умови для експлуатації та використання рекреаційних ресурсів, яких на Поділлі багато, та які є різноманітними-від мінеральних вод Хмільника до печер Тернопільщини.

Загалом, сучасний стан рекреаційних зон і курортів Поділля є задовільним, до того ж санаторії постійно оновлюють матеріально-технічне обладнання та устаткування, проте інфраструктура регіону потребує розширення та покращення її стану.

При розгляді структури санаторно-курортних закладів Поділля було виявлено, що регіон недостатньо ними забезпечений (на 6,6– 7,6%).

Рекреаційно-туристичний потенціал регіону є значним, але нажалі багато рекреаційно-туристичних ресурсів Поділля ще не значно використовуються, недостатньо прорекламовані.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ПОДІЛЛЯ

3.1. Проблеми використання рекреаційних умов та ресурсів Поділля

Проаналізувавши рекреаційні ресурси та умови Подільського регіону, а також стан курортів та рекреаційно-туристичний потенціал, можна виділити основні проблеми, які впливають на використання наявних рекреаційних ресурсів, а також гальмують розвиток турисько-рекреаційної справи у регіоні.

Незважаючи на певні здобутки та можливості регіону в процесі розвитку туристичної сфери, існують суттєві проблеми та виклики, які стримують розвиток галузі, зокрема:

1. Недостатній розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та індустрії гостинності регіону (відсутність нових «туристичних магнітів» на кшталт світло-музичного фонтану на Вінничині, незадовільний стан багатьох об'єктів історико-культурної спадщини, доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичної відвідуваності, недостатність туристично-інформаційних знаків вздовж основних автомобільних шляхів; недостатня кількість місць короткочасного відпочинку вздовж основних автомобільних шляхів; відсутність сан-вузлів (біотуалетів), відсутність закладів розміщення для туристів різних стандартів (готелів, мотелів, кемпінгів), відсутність сучасних зон відпочинку та неналежний стан санітарних пунктів біля туристичних об'єктів та на території природних парків, недостатня кількість туристично-інформаційних центрів та велосипедних доріжок, неналежний стан туристичних маршрутів (відсутність знакування та маркування, фотозон; брак обладнаних місць короткочасного відпочинку), низька зацікавленість громад в розвитку туристичної інфраструктури на території області; низька зацікавленість бізнесу в інвестування через невпевненість у відповідних дивідендах.

2. Недостатній рівень обслуговування, а також якість надання туристичних послуг (недостатньо застосовуються та рекламуються креативні атракції, низький інтерес турфірм щодо розвитку локального туризму (до пандемії), орієнтація на зовнішній ринок, низька консолідація всіх учасниківринку туристичних послуг, нерозвинений менеджмент надання послуг, недостатній рівень підготовки фахівців індустрії гостинності та туристичного супроводу, відсутня централізована робота з підвищення науково-методичного рівня екскурсійних заходів, відсутність відповідного фінансування та незначний відсоток інвестицій.

3. Недостатнє маркетингове просування туристичного продукту, як на українському, так і міжнародному ринку, а саме: недостатня промоція щодо можливостей, потенціалу області серед іноземних партнерів, відсутність зразків новітніх туристичних інформаційних продуктів мобільних додатків до смартфонів і планшетів «Мандруй Поділлям» для туристів, низька присутність інформації про регіон у контенті інформаційного простору, нерозуміння громад та потенційних надавачів туристичних послуг (майстрів народних ремесл, крафтових виробників традиційних) в туристичній диверсифікації власної справи, недостатній рівень просвітницької діяльності та науково-освітнього забезпечення, сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів, відсутня сучасна методологія статистичного моніторингу в галузі туризму.

4. Відсутність сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму (недостатній рівень підтримки проектів, ініціатив та стартапів громадських організацій та інших туристичних об'єднань для подальшого розвитку галузі туризму та курортів, недостатній рівень фінансування заходів, спрямованих на розвиток галузі туризму та курортів, з місцевих бюджетів та низький рівень інвестиційних внесків у туристичну сферу, нерозуміння сільських жителів у можливостях агро та зеленого туризму).

До головних проблем використання рекреаційних ресурсів Поділля слід віднести, по перше, - це відсутність належного інвестування та зацікавленості з боку держави.

Печерні системи Подільського регіону вирізняються не лише унікальними гіпсовими печерними порожнинами (одні з найбільших у світі), а й перспективою розвитку турисько-рекреаційної діяльності. Водночас сучасний стан печерних систем, їх навколишнє рекреаційне забезпечення незадовільні. Головною причиною якого є нестача грошових ресурсів та брак науково-обґрунтованих проєктів розвитку регіону у відповідному плані.

В рекреаційній інфраструктурі, одне з ключових місць належить транспортній системі.

Україна має розвинути мережу автомобільних доріг і залізниць, аеропортів, морських і річкових портів. Авіаційний, автомобільний, залізничний і річковий транспорт здатні забезпечити перевезення туристів з резервом транспортних потужностей на деяких видах транспорту.

Проблема інфраструктурного облаштування території України може бути вирішена лише завдяки інвестування в її забудову великих коштів, в тому числі з боку центральної та місцевих влад, її розв'язання можливе лише в контексті практичних дій по економічному піднесенні країни.

Якщо говорити про стратегію і тактику формування рекреаційного комплексу, то першим принциповим моментом формування стратегії розвитку рекреації в регіоні є питання про офіційне визначення місця і ролі цієї галузі в економічній структурі, та відповідно, визначенню курсу практичних дій на різних рівнях управління.

3.2. Перспективи використання рекреаційних ресурсів Поділля

Поділля- край, який відрізняється від інших куточків України, і має яскраву свою ідентичність, мальовничі землі з багатою історією, унікальними пам'ятками та красивою природою.

На мою думку, створення нових туристичних кластерів дало б можливість для досягнення максимальної ефективності розвитку Подільського регіону.

Особливість Подільського регіону полягає в тому, що він поєднує різні види рекреаційно-туристичних ресурсів та має потенціал для розвитку кластерів різного спрямування. З економічної точки зору досить важливим є створення кластеру, що зміг би об'єднати території всіх областей регіону. Такий міжобласний кластер дасть поштовх для налагодження співробітництва між областями, покращення логістики та туристичної інфраструктури, а також створить умови конкурентної боротьби між областями.

Тому, створення міжобласного туристичного кластеру на мою думку, є перспективним напрямом діяльності розвитку туризму в регіонах.

Великий потенціал має суміжна територія Хмельницької та Тернопільської областей в межах destinations Державний курорт «Сатанів» та природний заповідник «Медобори» та їх околиць. Доцільним було б створення міжобласного туристичного кластеру Сатанів-Медобори з назвою «Подільська Швейцарія» (саме так називають мальовничий ландшафт Подільських Товтр). Даний кластер формується за просторовою ознакою, тобто в даному регіоні наявні підприємства різних сфер діяльності, що зможуть взаємодоповнювати один одного для створення якісного унікального туристичного продукту. В географічному плані відстань між даними двома destinations складає всього 9 км, але має сенс включити до кластеру околиці, а саме село Закупне, що на Хмельниччині. Загальна максимальна відстань між даними об'єктами- 28 км. Це оптимальна відстань для туристичного кластеру, що дозволяє максимально ефективно розвивати продукт.

Курорт «Сатанів» розташований на привабливій території та території Національного природного парку «Подільські Товтри», що є фактором для ще одної спеціалізації курорту як кліматолікування. Природний заповідник «Медобори» покриває 9521 га території Тернопільської області. Під охороною заповідника знаходиться 90 видів регіонально-рідкісних рослин, 41 вид

охороняється Червоною Книгою України, 6 з яких занесено до Червоної Книги Європи та 4 до Бернської конвенції. Унікальна фауна представлена 22 видами птахів та 23 видами ссавців, що занесені до Червоної Книги України. В заповіднику здійснюються лише наукові дослідження та спостереження, для відвідування відкриті лише деякі туристичні маршрути.

Крім того, на території заповідника є цінні культурно-історичні пам'ятки, які можна використати для надання культурно-пізнавальних рекреаційних послуг- це Звенигород, де знаходиться 4 язичницьких храми (капищі), та Бохит (1 капище) і Говда (1 капище). Історики свідчать, що дана територія відносилася до археологічного комплексу «Збруцький культовий центр», що був створений ще в 11-13 ст.

Дана територія стала осередком язичництва після прийняття у Києві християнства в 988 р. та є унікальною пам'яткою історії для України. На жаль, залишилися лише руїни та залишки храмів, але дана територія є перспективною для створення історико-археологічного скансену.

На території курорту Сатанів діє ресторан-колиба «Перлина Поділля», що пропонує національні українські страви досить високої якості. Даний заклад приймає гостей не лише з курорту Сатанів, але й з інших селищ та міст. Також на базі готелів курорту самостійно діють і ресторани- «Прованс» та «Хуторок». Екскурсійна діяльність потенціального кластеру направлена на проведення постійних екскурсій в межах даної території.

Діяльність заповідника «Медобори» направлена не лише на збереження та охорону об'єктів, але й на процвітання турисько-рекреаційної діяльності. На території заповідника є 3 екологічні стежки: «До пущі відлюдника», «Гора гостра», «Бохит».

Найбільш популярними серед відвідувачів є стежка «До пущі відлюдника» та вона є більш відвідуваною. Стежки «Бохит» та стежка «Гора Гостра» мають більш наукове спрямування і для відвідування даних стежок необхідне певний дозвіл, тож відвідувачами є здебільшого вчені та науковці. На сьогоднішній день проводяться організовані екскурсії з відвідуванням

даних стежок. Популярною є 3-денна екскурсія «До Збрузького ідола та Пущі відлюдника» з розміщенням недалеко від заповідника. Часто в маршрут включають ще й околиці с. Закупне, де знаходяться покинуті вапнякові кар'єри.

З бальнеологічного курорту Сатанів пропонуються також екскурсії околицями Сатанова та заповідника «Медобори». Перспективним напрямом до розвитку курорту є створення проекту з побудови гірськолижного курорту «Арден-Палас».

Основною ідеєю формування туристичного кластеру кластеру «Подільська Швейцарія» є створення туристичної організації з надання повного комплексу туристичних послуг цілорічно, а саме поєднання лікувального, екологічного та пізнавального туризму, з метою економічного розвитку територій Тернопільської та Хмельницької областей та задоволення потреб туристів.

Як корінна жителька Вінниччини, я можу сказати, що у області є багато туристично-рекреаційних ресурсів, які є перспективними, але недостатньо використовуються або маловідомі.

Прикладом може бути історико-культурний заповідник Буша, саме містичне і найпотужніше з українських місць сили і загадковий Гайдамацький яр, які хоча приймають рекреантів, але поза межами області не є дуже відомими, трохи більше популярний Лядівський монастир, який вважається одним із семи чудес Вінниччини.

На мою думку недостатньо сьогодні використовуються рекреаційні ресурси прибережної частини Дністра, що мають значний потенціал, зокрема селище Оксанівка, де знаходиться унікальний Оксанівський печерний оборонний монастир, що у Ямпільському районі, занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Вінниччина багата на старовинні парки та палаци, що становлять величезний потенціал, багато з них є дійсно унікальними- палацово-паркові ансамблі XVIII-XIX ст. збереглися у селах Антопіль, Верхівка, Вороновиця. У

вороновицькому палаці Грохольських (18 ст.) розміщується музей авіації. У 1869-1876 рр. тут жив відомий авіаконструктор О.Ф. Можайський у маєтку брата, де провів свої перші експерименти, збудував дерев'яний планер із нерухомими крилами.

В пейзажному парку селища Муровані Курилівці зберігся палац подільського маршала С. Комара (1805 р.), а також залишки укріплень XVI ст. з підземними казематами.

Палац княгині Щербатової із прилеглим парком (1897-1917 рр.) у м. Немирів з 1921 р. функціонує як будинок відпочинку. Тут у 1821 р. народився відомий російський поет М.О. Некрасов. Також археологічною пам'яткою Немирова є Немирівське городище, розташоване за 3 км від міста.

Кращим зразком класицизму серед архітектурних споруд України вважається палац (1757 р.) у Тульчині. Художнє оздоблення інтер'єру майже повністю знищене вже в радянський період. Ремонт палацу триває з 1975 р. В Тульчині зберігся також малий палац (1782 р.). Обидва вони належали Потоцьким. Деякі з них створені на початку XVIII ст. І сьогодні, вони є важливими осередками садово-паркового мистецтва, цікаві для наших архітекторів.

У зоні Придністров'я на Хмельниччині особливо виділяється підзона-Середнє Придністров'я- територія, що має значний потенціал і перспективи щодо рекреації і туризму. Середнє Придністров'я займає вигідне місце серед потенційних курортних районів країни. В цьому районі знаходяться надзвичайні за красою території, які відрізняються унікальністю природних ландшафтів, яскравим прикладом поєднання живописного ландшафту та відпочинку на воді є Дністровська рів'єра.

Дністровська рів'єра - це місцина, де р. Смотрич безпосередньо впадає в р. Дніс, на території якого знаходиться курорт Дністровська рів'єра [17].

За наявності таких рекреаційних ресурсів, як Бакота, а також інших печер Хмельницької обл., зокрема печери "Атлантида"- найбільшої печери Хмельниччини (довжина- 2400 м, площа- 3120 м²), печери "Малишка

Киянка", вапнякових Нігинських печер- "Безіменної" або "Людської" Залучанської, Черчинської, Кармалюкової печери доцільно розвивати в області спелеотерапію, тобто використання мікроклімату печер для лікування цілого ряду захворювань,- один із стародавніх і широко розповсюджених у наші часи методів оздоровлення в багатьох країнах світу. Завдяки тривалому перебуванню в печерах створюються умови для пониження чутливості організму до алергенів, підвищує насиченість артеріальної крові киснем, нормалізує артеріальний тиск і обмінні процеси; спелеотерапія сприяє більш швидкому загоєнню опіків, допомагає лікувати шкірні захворювання, недуги кровообігу. Все це створює можливості для організації лікувально-курортних видів відпочинку, спортивного туризму, спелеопходів, навчальних та пізнавальних екскурсій. Таким чином, кліматичні умови і ресурси Хмельницької обл. є досить сприятливими для розвитку курортного господарства на її території.

Унікальними кліматичними властивостями володіє Південний кліматичний район Хмельницької обл., який знаходиться між південною межею Верхньобузької височини і Дністром та відповідає в рельєфі Придністровській височині. Русло Дністра врізається в поверхню Придністров'я на 180-200 м. Глибокий вріз головної ріки та її приток створили глибокі, часто каньйоноподібні, дуже мальовничі долини. Стрімкі скелясті схили в притоках Дністра з'являються південніше лінії с. Тарноруда (на р. Збруч) - с. Кузьмин (на р. Смотрич) -с. Соколівка (на р. Ушиця) - смт. Вінківці (на р. Калюс), тобто тоді, коли річки досягають твердих силурійських вапняків. Висоти вертикальних стінок долин річок зростають від 10-20 до 60-80м. у їх гирлах. Поверхня Придністровської височини знижується у південному напрямку.

Отже, багатство та унікальність природно-рекреаційних ресурсів в Хмельницькій обл. створює передумови для розвитку курортного господарства, а за рахунок нього й економіки регіону за рахунок їх ефективного використання, дає підстави сподіватися, що на території

Хмельниччини рекреація згодом переросте у потужну індустрію відпочинку, фізичного й духовного відновлення, глибокого національного самоусвідомлення, екологічної освіти і виховання рекреантів, тому рекреаційна сфера повинна бути визнана в області як одна з пріоритетних.

Актуальним питанням для Подільського регіону є розвиток сільського зеленого туризму, що буде приваблювати рекреантів, та все більше розвивати внутрішній туризм. Даний напрям діяльності сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, зменшенню рівня безробіття у сільській місцевості, укріпленню міжнародних зав'язків, залученню внутрішніх та зовнішніх потенційних туристів до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги тощо.

Найбільш активними в розвитку сільського зеленого туризму у Вінницькій області є Барський, Вінницький, Гайсинський, Немирівський, Могилів-Подільський, Мурованоктуриловецький та Ямпільський райони.

На Хмельниччині сільський зелений туризм найбільшого розвитку набув у Кам'янець-Подільському, Новушицькому, Шепетівському, Білогірському та Городоцькому районах. Яскравим прикладом успішного розвитку зеленого туризму є с. Гриців Шепетівського району, де зеленим туризмом почали займатися ще з 1998 року. Щороку селище відвідують близько тисячі гостей. У містечку створена громадська організація «Кластер сільського зеленого туризму «Оберіг».

Пріоритетними зонами розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області можна вважати всі райони області, але насамперед регіон Дністровського каньйону (Борщівський, Бучацький, Заліщицький, Монастирський райони), Кременецькі гори (Кременеччина і Шумщина), товтровий кряж Медобори (Гусятинщина), Опілля (Бережанський та Підгаєцький райони). В області успішно діє Бережанська громадська організація- кластер сільського туризму «Мальовнича Бережанщина».

Передбачається, що Тернопільська область повинна стати своєрідним туристичним хабом – Подільськими воротами в Україну,

регіоном із сучасною туристичною та транспортною інфраструктурою, транзитною базою для туристів, які подорожують до Карпат та Європи.

Одним із перспективних районів Тернопільщини є Борщівський район, який характеризується високим показником туристично-рекреаційного потенціалу, який представлений як природним так і суспільно-історичним, що свідчить про високі туристичні та рекреаційні можливості цього району.

Важливими природними рекреаційно-туристичним ресурсами є об'єкти та території, які входять до складу національного природного парку «Дністровський каньйон», наявні мінеральні води, лісові масиви, унікальні ландшафти долини річки Дністер, а також парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва державного значення (Скала-Подільський парк, Більче-Золотецький парк, Гермаківський дендропарк).

Серед видового складу суспільно-історичних ресурсів тут переважають архітектурні пам'ятки та подієві ресурси; У районі є унікальні можливості, для розвитку туристичної галузі, що пов'язано із наявністю пам'яток культури, історії та архітектури. Загалом на території району розміщені 124 пам'ятки архітектури (серед них 8 дерев'яних церков, монастирі), близько 186 пам'яток археології.

Атрактивними для розвитку туристичної діяльності є південна частина Борщівського району. Територія Борщівщини є одним із найбільш відомих районів спелеотуризму, адже саме тут зосереджено 9 печер (Оптимістична-найдовша гіпсова печера світу- 217 км, Озерна- 114 км, Кришталева- 24 км, а також Вертеба- 8550 м, де розміщено музей трипільської культури).

Відомою у с. Королівка Борщівського району є найдовша в світі гіпсова печера під назвою Оптимістична (довжиною понад 240 км).

Сприятливі кліматичні умови Дністровського каньйону, мальовничі ландшафти, лісові масиви, джерела мінеральних вод, є основою розвитку лікувально-оздоровчої рекреації. Тут розташовані санаторії та реабілітаційні заклади.

Один із них- це Більче-Золотецька обласна лікарня фізіотерапії та реабілітації -провідний спеціалізований лікувально-профілактичний заклад, який забезпечує надання висококваліфікованої медичної допомоги, проведення комплексного реабілітаційного та відновного лікування. В смт. Скала-Подільська є оздоровчий комплекс «Збруч». У Борщівському районі розташований районний табір відпочинку дітей «Лісова пісня».

Пізнавально-туристичним є музей трипільської культури в печері «Вертеба», який розташований за 2 км на північний захід від села Більче-Золоте. Це перший в Україні підземний музей трипільської культури, який є відділом Борщівського краєзнавчого музею. Відвідувачі мають змогу здійснити мандрівку підземним світом печери, познайомитися з матеріалами археологічних розкопок, оглянути діораму з трипільським посудом і кам'яними скульптурами, що зображують сцени життя трипільців у печері. Екскурсійний маршрут, прокладений залами та коридорами печери, має довжину 1000 метрів. Для більш підготовлених відвідувачів створений спортивний спелеомаршрут.

Для покращення розвитку туризму та рекреації в районі створюються інвестиційні проекти.

На території Борщівського району, яка має найбільш атрактивне поєднання природного та суспільно-історичного потенціалу, є великі перспективи для розвитку нових видів туризму, серед яких – замковий, сільський зелений туризм, фестивальний туризм та пригодницький туризм. Потенційними об'єктами фестивального і замкового туризму в Борщівському районі є оборонні споруди у Окопах (замок-палац XVII ст.), Кудринцях (замок-фортеця- XVII-XVIII ст.), Висічці (замок-палац XVII ст.), Кривчому (замок XVII ст.), смт Скалі-Подільській (замок XVI-XVIII ст.). Тут можна проводити фестивалі середньовічної культури, відтворення лицарських боїв тощо. Більшість оборонних споруд потребують реконструкції і є частково придатні для замкового туризму.

3.3. Можливості використання рекреаційних умов та ресурсів при розробці туристичних маршрутів

Оскільки особливістю Поділля є наявність невеличких містечок із значним потенціалом пам'яток історії та культури, пов'язаних із життям і діяльністю визначних осіб, це може сприяти розвитку екскурсійних маршрутів різної спеціалізації: літературних, архітектурних, мистецьких, історичних.

Вінницька область

Види рекреації та туризму: курортно-лікувальний, пізнавальний, релігійний туризм; пішохідний, водний, спелеологічний туризм.

Серед безлічі об'єктів, які будуть цікаві туристам, виділяються найбільше Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир, заповідник «Буша», усипальниця родини Потоцьких, спроектована архітектором Владиславом Городецьким та багато інших.

Головними місцями паломництва залишаються Йосафатова долина, Браїлівський та Лядівський монастирі, тобто можна створити тур «Святими стежками Вінничини».

Вінницька область є лідером за кількістю історичних пам'яток, а саме замків, садиб, палаців, фортець і маєтків. Їй поступають навіть Львівська і Тернопільська області, де, здається, в кожному селищі і місті є щось примітне. Найвідоміший палац знаходиться в Тульчині, який був резиденцією Потоцьких. Також у Немирові знаходиться палац Марії Щербатової, який зараз виконує функцію одного з корпусів санаторію. Також відомі замки у Янові та Селищі. У місті Бар можна зустріти куточок Італії, оскільки багато споруд побудовані в італійському стилі, тобто за наявними ресурсами, а в Вінницькій області є туристично-привабливими 15 замків і палаців (Палац графа Ксідо у Хмільнику, Палац Грохольських, Палац генерала Заботіна, Палац Четвертинських, Палац Чарномського, Палац Ігнатія Вітославського та ін.) можна створити маршрут «Палаці і парки Вінничини».

Під час турів Вінничиною можна ознайомитись з історією краю, зокрема під час Другої Світової війни, відвідавши ставку Гітлера в Стрижавці, дізнатись більше про історію медицини, побувавши в садибі Пирогова та відвідавши музей-аптеку та усипальницю відомого лікаря. А можна не заглиблюватись в історичне минуле краю, а насолоджуватись прекрасним сьогоденням, прогулюючись алеями центрального парку Вінниці та милуючись неймовірним світло-музичним шоу за допомогою славнозвісних фонтанів.

Сьогодні, завдяки наявним ресурсам, пов'язаних з життям і діяльністю видатних людей на Вінничині популярні такі тури: «Шляхами гетьманів України» (Іван Виговський, Юрась Хмельниченко, Петро Дорошенко та ін.), тур «Шляхами видатних вчених і винахідників» (О.Ф.Можайський, М.І.Пирогов, П.І.Прокопович, Д.К.Заболотний та ін.), тур «Славетні мандрівники та першопрохідці» (В.В.Городецький), тур «Унікальні пам'ятки II світової війни», розвиток болгарсько-турецько-вінницької лінії в туризмі (с. Круподеренці, Погребищенський р-н, склеп дипломата М.П. Ігнат'єва -одного з авторів Сан-Стефанської мирної угоди), науковий геологічний туризм.

На мою думку, рекреаційні можливості Поділля, зокрема Вінницької області недостатньо використовуються для розвитку міжнародного туризму, тому мною був розроблений маршрут вихідного дня територією Вінницької області і Молдови- «Могилів-Подільський- Атаки- Велчінець- Лядово».

Програма маршруту

<p>День 1</p>	<p>09:00 - Початок маршруту. М. Могилів -Подільський- оглядова екскурсія по місту з відвідуванням основних пам'яток міста- Краєзнавчого музею, етнографічного, церкви Блаженного полку О. Невського, Св. Георгія, Св. Миколая, солодкої візитки міста- екскурсія на кондитерську фабрику «Вацак», прогулянка по набережній. 14:00- Прогулянка на катері та обід. 15:00- відвідування м. Атаки (Отач) - це одне з найстаріших міст Молдови. Роком заснування вважається 1419. Назва походить від архаїзму «Отач» (хата для відпочинку пастуха). місто з найбільшою кількістю циган в Молдові -понад 39 %, знайомство з культурою і традиціями (нар. Танцями, музикою- дойни і колінди - народні пісні молдаван). Тут туристи можуть придбати різноманітні сувеніри, пройти майстер-класи. Оскільки в Молдові- гончарство, вишивка, ткацтво (коври) - це найдавніші ремесла країни, її родзинка. 19:00 вечеря і розміщення в готелі.</p>
<p>День 2</p>	<p>08:00- Сніданок. 09:00- екскурсія по м. Велчінець, Молдова. М. Велчінець- село в Молдові в Окницькому районі. Розташоване на правому березі річки Дністер. В селі є залізнична станція, що має прикордонний статус (пункт пропуску Велчінець-Могилів-Подільський. Відвідання церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Головною родзинкою селища є виноградники, і тут проходить фестиваль вина та є ін. Культури (ежевика), завдяки чому тут можна розвивати не тільки екологічний туризм, оскільки в селищі залишилися люди, які дотримуються традицій своїх предків, а й агро туризм. 13:30- Обід в садибі. Вільний час. Переїзд в Лядово на катері- 14:30. 15:00- Екскурсія по Лядівському монастирю. М. Лядово Могилів-Подільського р-ну розташоване на лівому березі Дністра. Лядівський Свято-Усікновенський скельний монастир розташований біля села, на високих крейдяних кручах з цілющими джерелами, з яких відкривається приголомшлива панорама долини Дністра. За переказами, заснований 1013 року Антонієм Печерським, який повертався в цей час з Афона в Київ. Це був перший печерний скит, заснований Антонієм Печерським, і перший християнський монастир</p>

у цьому краї (збереглася печерна церква Антонія Печерського і його келія, святе джерело).

Для розробки туру я обрала саме м. Могилів-Подільський, адже це місто дуже колоритне-по один бік Україна, а по другий вже інша країна- Молдова, місто контрастів, історії, місце з мальовничою і незабутньою природою.

Могилівщина- одна з самих мальовничих місцевостей Поділля. Чудом природи, окрасою всієї України називала ці землі видатна поетеса Леся Українка. Та не тільки письменниця щиро захоплювалася цим краєм. Поділля з його мальовничим Придністров'ям полонило думи і мрії всіх, хто хоч раз бачив цей чудовий куточок землі.

Хмельницька область

Головні напрямки туристських маршрутів області проходять з півночі на південь, вздовж автомобільного шляху Славута-Шепетівка- Староконстянтинів-Хмельницький- Ярмолинці-Дунаєвці-Кам'янець-Подільський, і з заходу на схід, вздовж залізниці і автомобільного шляху Волочиськ-Хмельницький-Летичів.

До найважливіших туристсько-рекреаційних ресурсів належать: маршрутів належать такі: Дністровським каньйоном (водний), Кам'янець-Подільський “Перлина Поділля”, Хмельницький- Меджибіж (автобусні), Хмельницький- Пилява, Хмельницький Городок-Сатанів (велосипедний), Кам'янець-Подільський- Чемерівці-Сатанів (кінний), Кам'янець-Подільський- Бокота, Божок-Губин-Лука Врублівецька (пішохідні) та інші. Широкого поширення набули в останні роки поїздки в зарубіжні країни. Крім цього здійснюються маршрути вихідного дня за межі області - “Від Поділля до Чорного моря”, “По заходу України” та інші. Значну роль набули види короткочасного відпочинку в межах садово-городніх ділянок (приблизно 25-30% населення), також в рекреаційних ландшафтах (в лісі, біля річки і т. д). Найбільше навантаження відпочиваючих на ландшафтні рекреаційні ресурси Кам'янець-Подільського, Чемеровецького, Городоцького, Новоушицького,

Хмельницького, Славутського, Шепетівського районів, що пов'язано з досить великою кількістю міського населення, доброю транспортною забезпеченістю даних районів.

Максимальні показники щодо рекреаційних ресурсів характерні для Кам'янець-Подільського, Городоцького, Дунаєвецького, мінімальні- для Віньковецького, Старосинявського районів. Як засвідчують дані, в інтегральному ПТП Хмельницької області чітко прослідковується загальна закономірність- зростання його оцінки в напрямі з півночі та північного заходу до півдня та південного сходу.

Тернопільська область

Популярні маршрути: «Замки Тернопільщини», «Замки та палаци», «Чудотворні ікони Тернопільщини», «7 чудес Тернопілля», «Тернопілля туристичне».

Одне з природних див, якими пишається Тернопільщина- це її печери. У світі поки що не відкрито інших таких же великих горизонтальних гіпсових печер із специфічною будовою...Розташовані вони на глибині від 10 до 50-60 метрів під землею. В області, яка територіально є однією з найменших в Україні, сьогодні їх налічується більше сотні. Але, на думку вчених, відкрито лише п'яту частину всіх печер Тернопілля.Також учені вважають, що якщо буде знайдено сполучення печери Оптимістична з печерою Голубі Озера, то Україна матиме найбільшу в світі печеру не лише у гіпсах, але й серед відомих печер взагалі.

Найдовше багатство Тернопілля - це Дністровський каньйон, який навіює романтику та дарує туристам чудові спогади [16].

Проаналізувавши перспективні ресурси і потенціал Подільського регіону, я вирішила запропонувати свій тур по Поділлю під назвою «***Дивовижні палаци Поділля***», тривалість туру- 4 дні.

Програма туру «Дивовижні палаци Поділля»

День 1	<p>08:00- Переїзд з Києва до Вінниці (на швидкісному потязі-715К, Київ-Пасажирський-Вінниця), а потім до с. Вороновиця, вже на автобусі.</p> <p>12:00- екскурсія та відвідання палацу Грохольських-Можайських – архітектурно-паркового комплексу, побудованим польським магнатом Франтишеком Грохольським в кінці XVIII століття. Зараз на території палацу Грохольських-Можайських знаходиться музей космонавтики та авіації України.</p> <p>15:00- переїзд у м. Немирів, обід.</p> <p>16:00- екскурсія по палацу Щербатової, що є найяскравішою резиденцією в Немирові.</p> <p>Немирів, як і Тульчин, належав роду Потоцьких. Генерал-лейтенантом королівських військ Вікентієм Потоцьким був розібраний середньовічний замок, а на його місці зведений палац і парк. Але доля палацу була сумною, так як він був спалений за наказом самого магната. Чи то через перенесення резиденції в сусіднє село, то чи через нехтування до Суворова, який хотів розмістити тут солдат, та все-таки палац був повністю знищений.</p> <p>У 19 столітті в Немирові, за часів Болеслава Потоцького з'явився новий палац. На його кошти так само звели школу, дві церкви і кілька промислових будівель. Але і цій споруді не пощастило. Вже в кінці 19 століття онучка Болеслава – Марія Щербатова наказала розібрати палац і звести нову резиденцію. Графиня педантично поставилася до вибору архітектора, і свій вибір зупинила на чеському художникові Іржі Стібрале. Головні роботи були завершені в 1900 році, а внутрішнє і зовнішнє оздоблення тривало. За легендою Щербатова вірила в легенду, згідно якої поки буде вестися будівництво палацу, доти вона і буде жити. У 1920 році графиню з дітьми вбили більшовики, хоч будівлю так і не було завершено...</p> <p>Зараз в палаці розташовується санаторій.</p> <p>18:00- переїзд до Тульчина, вечера, розміщення у готельному комплексі «Villa Park».</p> <p>20:00- Вільний час.</p>
День 2	<p>08:00- Сніданок в готелі</p> <p>09:00- екскурсія палацом Потоцьких.</p> <p>Палац Потоцьких- пам'ятка архітектури у Тульчині в стилі класицизму 2-ї половини 18 століття. Почався будуватись у 1781 році за проектом французького архітектора Лакруа на замовлення представників родини Потоцьких. Завершено будівництво у 1985 році.</p>

	<p>Палац Потоцьких - це територія Тульчинського училища культури.</p> <p>12:00- переїзд до с. Муровані-Курилівці через м. Могилів Подільський.</p> <p>13:00- відвідання палацу Комарів, який ще не дуже використовується у туристичних маршрутах, але є перспективною дестинацією.</p> <p>У 1805 році Станіслав Комар побудував цей палац, у стилі пізнього класицизму, включивши в його композицію частину замкових укріплень. Великий палац, оточений старим парком, іноді називали "подільським Версалем". До паркового фасаду будинку знизу примикає оранжерея, в якій колись був зимовий сад [28].</p> <p>15:00 – Обід у кафе</p> <p>16:00- переїзд до м. Камянець-Подільський</p> <p>18:00- поселення у готелі "Будинок біля джерела", який знаходиться біля самої фортеці (номер від 450 грн + сніданок). Для тих хто бажає, можлива прогулянка на повітряних кулях над Камянець-Подільським (додатково + 600 грн/за 1 чол.) Те, що ви побачите зверху вас вразить надовго, адже місто є дуже красивим.</p> <p>20:20-Вільний час.</p>
День 3	<p>07:00- сніданок.</p> <p>08:00- екскурсія по старовинному місту Камянець-Подільський. Під час екскурсії, ви відвідаєте:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Середньовічний замок (16-18 ст.) - комплекс споруд військової архітектури з баштами та бійницями; • Міську Ратушу (17-18ст.) – протягом багатьох століть тут розміщувалася польська управа (магістрат); • Костел св. Апостолів Петра і Павла – відомий своїми фресками Джованні Сампіні, турецьким мінаретом із золотою фігуркою Діви Марії на чолі, кам'яною Лаурою та унікальним органом на 972 труби; • Домініканський Монастир (15-18 ст.); • Вірменський квартал і Миколаївський Собор (15-18 ст.); <p>12:00- обід в готелі.</p> <p>12:30- переїзд до м. Сатанів, місто, яке вражає туристів цілющими джерелами і фортецею, яка здійснює бажання. Місто побудоване на території найбільшого заповідника України "Подільські товтри".</p> <p>Місто має аж шість природних джерел. На деяких із них побудовані санаторії. Працюють здравниці цілий рік. Тут є і цілюще гліцеринове джерело. Кажуть, якщо вмиватись водою з нього щодня, шкіра буде ніжною навіть без крему.</p>

	<p>14:00- екскурсія містом: фортеця, синагога - монастир - Сатанівська курортна зона з бюветами з лікувальною мінеральною водою - водоспад – чани.</p> <p>Замок у Сатанові – визначна пам’ятка Поділля та одна із найдавніших фортифікаційних споруд цього краю та унікальна фортеця-синагога.</p> <p>16:30- Купання в чанах (за бажанням).</p> <p>18:30- переїзд до м. Теремовля- історичного містечка в Тернопільській області, яке визнано одним із переможців проекту «7 чудес України».</p> <p>19:00- поселення у літературно-мистецькій садибі Наталки Михно, вечеря.</p> <p>20:00- вільний час.</p>
<p>День 4</p>	<p>07:00- сніданок.</p> <p>08:00- Екскурсія по Теремовлянському замку, що є пам’яткою оборонної архітектури XVII століття. Розташований на Замковій горі на місці давньоруського городища на правому березі річки Гнізна.</p> <p>Історія теремовлянських укріплень сягає своїми коренями у часи княжих міжусобиць, коли Теремовлею, княжою столицею, володів нащадок великого князя Ярослава Мудрого Василько Ростиславович. Уже тоді на Замковій Горі, що здіймається над місцевістю на 50 м у висоту і омивається водами потічка Печенія, було засноване давньоруське городище, у плані трикутної форми, що зі Сходу було захищене земляними валами, залишки яких сьогодні можна зустріти за території Замкової гори.</p> <p>Відвідання монастиря-фортеці ордену кармелітів. Монастир будувався з 1635 по 1640 роки замість тимчасового дерев’яного костелу і обійшовся у 6 тисяч золотих дукатів. За ці гроші в Теремовлі з’явилися кам’яний Успенський костел і прибудований до нього монастир.</p> <p>Відвідання ратуші. Сьогодні Теремовлянська ратуша - це двоповерхова будівля з годинником на вежі, які були відновлені в 1970 році. На вежі розташовується оглядовий майданчик, завдяки якій туристи та гості міста можуть оглянути Теремовлю з висоти.</p> <p>11:30- Обід.</p> <p>12:00- переїзд до с. Микулинці.</p>

	<p>12:35- екскурсія селищем Микулинці, відвідання замку, розповідь легенди палацу Людвіги Потоцької. Будівля складається з трьох частин: центрального корпусу та двох бічних прибудов, з'єднаних між собою галереями, які разом творять форму підкови. Головна окраса палацу – чотири скульптури атлантів на центральному фасаді. На одній осі з палацом у 1761-79 роках Людвігою Потоцькою був побудований костел Святої Трійці.</p> <p>16:00- переїзд до Тернополя.</p> <p>17:00- Вільний час.</p> <p>18:00- вечеря.</p> <p>19:00- Повернення у Київ потягом (748Л Тернопіль-Київ).</p>
--	---

Ціна туру- 3900 грн. на одну людину.

У вартість входить:

- Проїзд до місця початку подорожі- Вінниці– квиток на потяг –туди-230 грн, і назад-220;
- Проїзд комфортабельним автобусом (600 грн. на 4 дні);
- Проживання- Тульчин, готельний комплекс «Villa Park» (Одномісний стандарт від 300 грн); Камянець-Подільський- готель "Будинок біля джерела", (номер від 450 грн + сніданок); м. Тербовля, поселення у літературно-мистецькій садибі Наталки Михно- 450 грн.
- Супровід гіда-екскурсовода;
- Екскурсійне обслуговування в туристичних об'єктах (всі екскурсії-1500 грн);
- Страхування на час подорожі (150 грн).

У вартість не входять і додатково оплачуються:

- Вхідні квитки
- Додаткове харчування
- Особисті витрати.

Висновки до Розділу 3

Для реалізації перспектив та потенціалу в регіоні існують певні проблеми, які гальмують розвиток рекреації і туризму, серед них: недостатній розвиток туристичної інфраструктури, передусім гідних автошляхів, регулярне сполучення комфортного транспорту, який сприятиме функціонуванню життєвого циклу туристичного продукту. Недостатньо розвинуті також готельне господарство та інші галузі обслуговування туристів і рекреантів, особливо це стосується кемпінгів, туристичних баз та ін. Доцільно розвивати в адміністративних районах приватні готелі, готелі комунальної власності, садиби сільського зеленого туризму, реконструювати їх і довести до європейських стандартів. Також слід вдосконалити систему обслуговування туристів та рекреантів закладами харчування, рекламою, автостоянками та ін.

Серед перспектив використання рекреаційних ресурсів Поділля: створення нових туристичних кластерів, розвиток сучасної інфраструктури та створення нових туристичних кластерів, впровадження сучасних технологій у ведення рекреації, розвиток та залучення міжнародних туристів.

Можливостей щодо використання рекреаційних ресурсів у туристичних маршрутах є дуже багато, адже Поділля є досить цікавим регіоном для туриста, є різним. Славиться і палацами, і храмами, і сплавами по Південному Бузі, і печерами, а також культурно-історичними ресурсами, тобто це багатство можна використовувати для різноманітних маршрутів, на будь який смак рекреантів.

ВИСНОВКИ

Рекреаційні ресурси- це багатство кожної країни, тому важливим є вміння влади вдало їх використовувати і просувати, адже багато країн мають свої турисько-рекреаційні об'єкти, які є візиткою країни, на які їдуть подивитися багато туристів, і таким чином ці ресурси сприяють надходженню грошей у державу та сприяють її процвітання.

Подільський регіон має значний потенціал, який недостатньо використовується, проте наявні рекреаційні умови є досить сприятливими, серед яких:

- Економіко-географічне положення Подільського регіону;
- Помірно-континентальний клімат;
- Наявність багатих природних рекреаційних ресурсів: Значні рекреаційні ресурси Подільського регіону криються у річках: Дністер, Південний Буг, Смотрич, Случ, також водосховищах:Дністровському, Заложцівському;
- Важливими рекреаційними ресурсами є мінеральні води, значні запаси яких наявні у Вінницькій та Хмельницькій області;
- Із складових рекреаційних ресурсів Поділля найважливішими є об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ);
- Манять туристів і печери Тернопільщини- Кришталева печера, що є однією з найбільших у світі гіпсових печер, печери Вертеба, Млинка, Озерна, Оптимістична, Перлина, Ювілейна та ін.; Гермаківський і Хоростківський дендропарки; 4 пам'ятки садово-паркового мистецтва (Більче-Золотецький, Вишневецький, Раївський, Скала-Подільський парки). Знаменита липова алея, закладена в XVII ст., тягнеться від Бережан до с. Рай. Основними природними об'єктами, на базі яких розвивається екскурсійний туризм, є Товтровий кряж, Кременецькі гори, Дністровський каньйон, карстові печери (з яких досліджено понад 60). Карстові печери поблизу Борщова - найбільші у світі.

Найбільшими атракціями для туристів є культурно-історичні ресурси, яких достатньо багато на Поділлі, та які славляться по всій Україні- це фонтан ROSHEN; Національний музей-садиба М.І. Пирогова ставка Гітлера «Вервольф», Палац Потоцьких, Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир (у Вінницькій області); До найцікавіших екскурсійних об'єктів Кам'янець-Подільського належать міські укріплення, які включають старий і новий замки, замковий міст, міську браму і Вірменський бастіон. Старий замок розташований на видовженому скелястому мисі (у Хмельницькій області); церква Воскресіння 1530 р., Палац, і костюл (XVIII ст.) в м. Заліщики, замок в Микулинцях середини XVI ст., синагога XVI ст. і церква Успення Пресвятої Богородиці 1650-1653 рр., Воскресенська (1738 р.) і Успенська церкви (1635 р.) Збереглися домініканський костюл (1731 р.), монастир кармелітів (1635 р.), ратуша (XIX ст.). (У Тернопільській області).

Серед проблем використання рекреаційних умов та ресурсів:

- Недостатній розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури;
- Недостатній рівень обслуговування та якість надання туристичних послуг;
- Недостатнє маркетингове просування турпродукту на українському та міжнародному ринках;
- Відсутність належного інвестування з боку держави на охорону та збереження рекреаційних ресурсів та розбудову турисько-рекреаційної інфраструктури.

Найбільш просунутими курортами з комфортною інфраструктурою є курорти державного значення- Хмільник і Сатанів та місцевого значення- Гусятин.

Перспективи та можливості використання рекреаційних умов та ресурсів Поділля є достатньо широкими, адже цьому сприяє наявність різноманітних цікавих і цінних турисько-рекреаційних об'єктів.

В дипломній роботі мною було розроблено 2 туристичних маршрута , які демонструють колорит Подільського регіону і розкривають ще не дуже широко використані об`єкти для туризму, таким чином просуваючи їх.

Поділля є одним із найперспективніших регіонів країни щодо функціонування туристично-рекреаційної сфери та має широкі можливості для розвитку як регіонального, так і міжрегіонального та міжнародного туризму, а за комплексом історико-культурних і природних ресурсів може забезпечити потреби у культурному, пізнавальному, оздоровчому, рекреаційному, релігійному, спелеологічному та зеленому видах туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабов К. Д. Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України / К.Бабов // Укр. Географ. журнал. - 2005. - № 2. - С. 67-70.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування / О.Бейдик. - Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 2001. - 395 с.
3. Беленький К. Э. Опыт курортно-рекреационного описания территорий для субъектов туристической деятельности: веб-сайт. URL: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/download/184244/184005> (дата звернення: 09.05.2021).
4. Бабов К. Д., Т.А. Золотарьова, О.М. Нікіпелова, К.Е. Біленький, О.В. Новодран // Мед. реабілітація, курортологія, фізіотерапія. - 2009. - № 2. - С. 3-5.
5. Брусак В.Т. Географічні дослідження природно-заповідних //територій: методологія і структура / В.Брусак. Вісник Львів ун-ту.Географія, 2006 с.- 25-35
6. Веденин Ю. А. Оценка природных условий для организации отдыха / Ю.Веденин //Известия АН СССР. Сер. географич. - 1969. - № 4. - С. 51-58.
7. Волков А.Д. Рекреационная оценка и районирование лесных территорий на ландшафтной основе. Научное пособие- 1993. - № 1. - С. 10-16.
8. Вінничина туристична: веб-сайт. URL: <http://vin.gov.ua/bilshe/region/vinnychchyna-turystychna>. (дата звернення: 15.05.2021).
9. Рекреаційні ресурси, їх види: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5437283/page:4>. (дата звернення: 15.05.2021).
10. Головне управління статистики у Вінницькій області: веб-сайт. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2021).

11. Головне управління статистики у Хмельницькій області: веб-сайт. URL: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm> (дата звернення: 15.05.2021).
12. Головне управління статистики у Тернопільській області: веб-сайт. URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2021).
13. Деркачева Л. Н. Методический подход к оценке бальнеологического потенциала природной территории / Л.Деркачева // География и природные ресурсы. - 2004. - № 2.- С.123-130.
14. Дьяконова Е. В. Модель экологической оценки и лечебно-оздоровительных зон и курортов: веб-сайт. URL: <http://www.tvp.ru/conferen/vsppm09/ipev216.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).
15. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL:<http://www.ukrstat.gov> (дата звернення: 15.05.2021).
16. Дністровський каньйон (7 чудес України): веб-сайт. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/dnistrovskyy-kanyon-2/> ((дата звернення: 15.05.2021).
17. Дністровська рів'єра: веб-сайт. URL: <https://dnister.travel/component/spsimpleportfolio/item/46-dnistrovska-riviera> (дата звернення: 15.05.2021).
18. Екологічний паспорт Вінницької області: веб-сайт. URL: <http://www.vineco.gov.ua/load/> (дата звернення: 15.05.2021).
19. Екологічний паспорт Тернопільської області: веб-сайт. URL: <http://ecoternopil.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2021).
20. Екологічний паспорт Хмельницької області: веб-сайт. URL: <http://oblrada.km.ua/menu/top/14>. (дата звернення: 15.05.2021).
21. Ивонин В. М., Авдонин В. Б., Пеньковский Н. Д. Лесная рекреология. Научное пособие / В.Ивонин, В.Авдонин, Н.Пенковский. – Новочеркасск: Изд-во Дон, 1999. - 145 с.

22. Кротова Е. Л. Рекреационно-туристский комплекс региона: теория и практика реформирования. Научное пособие / Е.Кротова. Екатеринбург: Урал, 2001. - 201 с.
23. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. Научное пособие / Н.Мироненко, И.Твердохлебов. – Москва: Изд-во МГУ, 1981. С.- 207.
24. Методика туристично-рекреаційних досліджень: веб-сайт. URL: https://www.kegt-rshu.in.ua/images/dustan/2020/mv_02.pdf. (дата звернення: 22.05.2021).
25. Методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів: веб-сайт. URL: <http://global-national.in.ua › archive>. (дата звернення: 22.05.2021).
26. Нагірна В. П. Інтегральний потенціал території у контексті господарської діяльності регіону / В.Нагірна //Український Географічний журнал. - 2010. - № 2. - С. 32-39.
27. Подільський туристичний регіон: веб-сайт. URL: <http://infotour.in.ua/vt4-2-3.htm>. (дата звернення: 22.05.2021).
28. Палац родини Комарів: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 22.05.2021).
29. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2021-2025 рр: веб-сайт. URL: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/catalog/item/85246.htm> (дата звернення: 22.05.2021).
30. Програма розвитку туризму і курортів у Вінницькій області на 2021-2027 рр: веб-сайт. URL: <http://www.vin.gov.ua/images/doc/+vin/ODA/ogoloshenia/programa-turizm2020.pdf> (дата звернення: 22.05.2021).
31. Програма розвитку туризму Хмельницької області на 2021-2025 рр: веб-сайт. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=78333>. (дата звернення: 22.05.2021).

32. Складність оцінки території для цілей: веб-сайт. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search>. (дата звернення: 22.05.2021).
33. Санаторій «Березовий гай» (м. Хмільник): веб-сайт. URL: <https://www.bookit.com.ua/object-berez-gay/> (дата звернення: 22.05.2021).
34. Санаторій «Авангард» (м. Немирів): веб-сайт. URL: <https://www.turpravda.ua/ua/nemirov/Avangard-h20049.html> (дата звернення: 22.05.2021).
35. Санаторій «Південний Буг»: веб-сайт. URL: <https://ivar.tour.kiev.ua/69/?gclid> (дата звернення: 22.05.2021).
36. Санаторій «Медобори»: веб-сайт. URL: <https://medobory.com.ua/> (дата звернення: 22.05.2021).
37. Санаторії Тернопільської області»: веб-сайт. URL: <https://sanatorii.in.ua/ru/ternopil-oblast/> (дата звернення: 22.05.2021).
38. Топчієв О.Г. Територія: сучасний зміст поняття, функції, ресурсний потенціал / О.Топчієв //Укр. Географ. журнал. - 2010. - № 4. - С. 3-9.
39. Рекреаційно- туристичні ресурси України: веб-сайт. URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/Aleshugina>. (дата звернення: 22.05.2021).
40. Рекреаційно-ресурсний потенціал: поняття, склад і структура: веб-сайт. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream>. (дата звернення: 22.05.2021).
41. Рекреаційні умови і ресурси: веб-сайт. URL: https://tourlib.net/books_ukr/maslyak-rekr5-2.htm. (дата звернення: 22.05.2021).
42. Туризм на Тернопільщині: веб-сайт: URL: <https://discover.ua/inspiration/ak-rozvivati-turizm-v-ukraini-uspisnij-kejs-ternopola>. (дата звернення: 22.05.2021).
43. Туристичні пам'ятки Тернопільської області: веб-сайт: URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2508-1-attractions-ternopil-oblast.htm. (дата звернення: 22.05.2021)

44. Туристсько-рекреаційний комплекс: сутність, структура, функції: веб-сайт. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/davydjuk3.htm. (дата звернення: 22.05.2021).

45. Хмельниччина туристична: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3228560-hmelniccina-turistica-.html>. (дата звернення: 22.05.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Палац Комарів

Додаток Б

Палац Комарів, вид з висоти.

Курорт Сатанів